

Mısır'ın İşgali Sürecinde Napolyon'un Casusu Beauchamp'ın Serüveni: Yakalanması ve İstanbul'da Hapsedilişi (1798-1801)

The Adventure of Napoleon's Spy Beauchamp During the Occupation of Egypt: His Capture and Imprisonment in Istanbul (1798-1801)

Seydi Vakkas TOPRAK*

*Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Adıyaman, Türkiye

ORCID: S.V.T.0000-0003-3512-0945

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Seydi Vakkas Toprak,
Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü, Adıyaman, Türkiye
E-posta/E-mail: seyditoprak@gmail.com

Başvuru/Submitted: 06.10.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested:
14.01.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
01.06.2022

Kabul/Accepted: 01.06.2022

Atıf/Citation: Toprak, Seydi Vakkas. "Mısır'ın İşgali Sürecinde Napolyon'un Casusu Beauchamp'ın Serüveni: Yakalanması ve İstanbul'da Hapsedilişi (1798-1801)" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 41 (2022): 301-338.
<https://doi.org/10.26650/YTA2022-1005530>

ÖZ

Osmanlı Devleti ile iyi ilişkileri bulunan Fransa, 1798 yılında Mısır'ı işgal etmiştir. Bu sırada Ebukır'da bulunan Fransa donanması İngiltere deniz gücü tarafından yakılınca Napolyon'un Paris ile irtibatı kesilmiştir. Savaş ilanına mahal bırakmadan aldığı yerleri Fransa'ya kazandırmak isteyen Bonapart, gizlice bir diplomatı temsilci olarak İstanbul'a gönderme yolunu tercih etmiştir. İskenderiye'de mahsur bulunan bir Osmanlı kalyonu ile kendi adamı olan diplomat Beauchamp'ı gizlice İstanbul'a yollamıştır. Ancak Beauchamp, Akdeniz'de İngiltere filosu tarafından yakalanmış ve savaş esiri olarak İstanbul'a gönderilmiştir. Osmanlı Devleti, bu diplomatı savaş sonuna kadar Rumelifeneri Kalesi'nde mahpus olarak tutmuştur. Bu çalışmada; Osmanlı arşiv belgeleri ışığında Beauchamp'ın bu misyonu etrafındaki olaylar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fransa'nın Mısır'ı işgali, Napolyon Bonapart, Maskat Konsolosu Beauchamp, Casusluk, Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri

ABSTRACT

France, which had had good relations with the Ottoman Empire, occupied Egypt in 1798. Meanwhile, Napoleon's contact with Paris was cut off when the French Navy was burned by the British Navy in Abukir. Not wanting to return the places he'd taken on behalf of France, Bonaparte preferred to secretly send one of his diplomats to Istanbul as a representative without leaving room to declare war. He secretly sent his own man Beauchamp as a diplomat to Istanbul by way of an Ottoman galleon that had been stranded in Alexandria. However, Beauchamp was captured by the British fleet in the Mediterranean Sea and sent to Istanbul as a prisoner of war. The Ottoman Empire kept this diplomat captive in Rumelifeneri

Castle until the end of the war. This study evaluates the events surrounding this mission of Beauchamp in light of the resources in the Ottoman Archives.

Keywords: French occupation of Egypt, Napoleon Bonaparte, Muscat Consul Beauchamp, espionage, Ottoman-French Diplomatic Relations

Extended Abstract

Egypt was invaded in 1798 by France when diplomatic relations between the Ottoman Empire and France were improving, and efforts were made for a friendly treaty. As head of the French army, Napoleon Bonaparte occupied the city, even though he had stated that he intended to fight with England when he came to Alexandria. Afterward, he advanced into Egypt, defeating the armies that stood before him and entering Cairo. Meanwhile, a war fleet belonging to the British navy destroyed the French fleet in Abukir. Having lost its naval power, the Napoleonic army was cut off from its homeland. Napoleon was stuck in Egypt and, as a way out, sought ways to retain the places he had acquired by preventing the Ottoman Empire from declaring war.

During the preparations for the Egypt Campaign, Napoleon agreed with the Prince of Talleyrand to go to Istanbul as an ambassador. However, once his contact with Paris was cut off, he was unable to hear anything about whether the foreign minister had gone to the Ottoman capital. Meanwhile, Bonaparte received some misleading news from Europe that also worried him. Bonaparte wanted to reconcile with the Sublime Porte as soon as possible and decided to send a representative to Istanbul in secret. The person the general chose for this task was the Muscat Consul Pierre Joseph de Beauchamp, who was working under his command at the time. Napoleon attempted to send this diplomat to Istanbul by means of an Ottoman ship.

Napoleon wanted to send Beauchamp, the man he chose as his representative, on the galleon *Riyâle-i Hümayun*, which had been stranded in the Port of Alexandria during the occupation. This was because Idris Bey as the captain of the *Riyâle* had at this time asked for permission to leave the port to go to Istanbul. Bonaparte wanted to seize this opportunity and gave the task of placing his chosen man on the Ottoman ship to General Marmont as the man responsible for the security of Alexandria. As a result of the negotiations, Marmont persuaded İdris Bey to take a Frenchman onto his ship. Captain Idris Bey was told that he would be allowed to leave the port provided he took a Frenchman to Istanbul by way of Cyprus; the captain was threatened with death upon stating his reluctance to accept the offer. The French commander wanted some hostages to ensure that Captain Idris Bey would bring back to Egypt the Frenchman he would

take with him. Upon Marmont's request, *Riyâle*'s captain, İdris Bey, was forced to agree to leave his son along with another captain and 10 crewmen as hostages.

The Ottoman galleon upon which Beauchamp had boarded in disguise was stopped by British warships shortly after leaving the Port of Alexandria, which was under the control of General Marmont. In reality, the British Captain Trowbridge had been blockading the Port of Alexandria and had received intelligence that a French spy was going to leave the port on the *Riyâle*. Trowbridge surrounded the blockade and paved the way for the galleon carrying the spy to leave Alexandria; he then stopped the Ottoman ship five miles from port. Trowbridge took control of Beauchamp from Captain Idris along with the documents in his possession; Trowbridge arrested the French diplomat as a spy and decided to send him to Istanbul.

Meanwhile, due to an alliance among the Ottoman Empire, England, and Russia, negotiations began in Istanbul among the ambassadors of these states and the Sublime Porte regarding what the status of the spy would be. The British ambassador demanded the spy's execution, while the Russian ambassador questioned the way the French had left Alexandria. The Sublime Porte, on the other hand, decided that the arrested person should be kept in prison, thinking that this would be useful once peace talks started later on. Beauchamp was accepted as a prisoner of war and imprisoned in Rumelifeneri Castle on the Bosphorus.

News about Beauchamp's imprisonment in Istanbul appeared to cause diplomatic problems between the Ottoman Empire and England. The commander of the British navy in the Mediterranean sent letters to his ambassador in Istanbul containing some fabricated news about the French agent. Letters were sent to the ambassador stating that Beauchamp was not actually in prison, but that he was on the ship *Derya*, captained by Küçük Hüseyin Pasha in the Mediterranean, thus indicating that secret negotiations had begun between the Ottoman Empire and France. Upon evaluating the situation with the ambassador, the Sublime Porte explained the truth of the matter and stated that, if necessary, the prisoner could be seen by going to Rumelifeneri Castle. The British ambassador stated that he was convinced that Beauchamp was in prison. This situation was also conveyed in writing to the ambassador of the Ottoman Empire in London, who asked the British authorities to explain the incident in detail in order to avoid misunderstanding.

Giriş

İhtilalden sonra Direktuar¹ döneminde sömürgecilik hayallerine tekrar kapılan Fransa, Akdeniz'de İngiltere ve Rusya ile rekabet edebilmek için yönünü Mısır'a çevirmiştir. İtalya ve Avusturya galibiyetleriyle yıldızı parlayan Napolyon Bonapart, dönemin ihtiraslı diplomatı Dışişleri Bakanı Talleyrand'ın² teşvikiyle Doğu Akdeniz'i Fransa sömürgesi yapmaya kalkışmıştır. Avusturya zaferi sonrası Campo Formio Antlaşması gereği Adriyatik kıyıların alarak Osmanlı Devleti ile karadan komşu olan Fransa, Adriyatik kıyıları ve Mora'daki Hristiyanlar üzerinde himaye kurmaya çalışarak yayılmacı ve kolonyalist emellerini gerçekleştirmeye çalışmıştır³. Bölgeye yerleşme planları yapan Fransa, İngiltere'nin Hint ticaretini baltalamak için Mısır'a yerleşmeye karar vermiştir. Bu sırada Paris'e dönen Napolyon, Mısır Seferi'nin hazırlıklarını Tulon'da kısa sürede tamamlamış ve harekete geçmiştir⁴.

Osmanlı Devleti'nin Mısır eyaleti, 1798 yılında Fransa tarafından işgal edilmiştir. İskenderiye'den başlayarak kısa süre içerisinde tüm Mısır'ı istila eden Fransa ordusunun başındaki Napolyon, bölgede kalıcı olabilmek için tüm savaş taktik ve hilelerini kullanmıştır. Tam teşkilatlı modern bir orduyla Mısır'ı işgal ederken tüm askerî taktikleri kullandığı gibi karşı tarafı aldatma yollarına da başvurmaktan geri durmamıştır.

-
- 1 Fransa'da ihtilâlin ardından oluşturulan *Convension* adındaki kurucu meclis, 1792'de krallığa son verilmesinden sonra normalleşmeyi sağlamak amacıyla 1795 tarihinde kabul ettiği *Cumhuriyetin III. Yılı Anayasası* ile *Directoire* (*Directuar*) yönetimini kurmuştur. Yasama gücünün *Beşyüzler Meclisi* ve *Senato* tarafından kullanıldığı bu rejimde yürütme görevini beş üyeden oluşan bir kurul (*Directoire Exécuteif*) icra etmekteydi. İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 146.
 - 2 Talleyrand (Périgord, Charles-Maurice de): İhtilâl öncesinde, Napolyon döneminde ve sonrasında, 1838'deki vefatına kadar Fransa dış siyasetinde önemli roller üstlenen bir diplomasi üstadıdır. İngiltere ve Amerika'da ülkesini temsil etmiş, uzun dönemlerde dış işleri bakanlığı yapmıştır. Fransa'nın Mısır seferinin mimarıdır. Direktuar yönetimi ile Napolyon'u harekâta razı etmiştir. İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 354.
 - 3 Yaşar Demir, "XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon'un Mısır'ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum-Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.III, S.5, Yaz 2013, s. 138-139.
 - 4 Yaşar Demir, "XIX. Asır...", s. 132-135; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul, Der Yayınları, 2015, s. 78-82.

İskenderiye önlerine geldiğinde⁵ dostluğunu ilan eden Napolyon, İngilizlere karşı Hindistan yönüne gittiğini ileri sürerek hile yapmıştır⁶. Karaya asker çıkarıp şehri işgal ettiğinde bir beyanname⁷ neşrederek padişahın dostu olarak asi Kölemen beylerini cezalandırmaya geldiğini iddia etmiştir. Osmanlı'nın düşmanlarını yok etmeye geldiğini, hatta Müslüman olduğunu ileri sürerek halkı kandırmış; böylece muhtemel direnişleri engellemeye çalışmıştır⁸.

İşgalin başlangıcında dost olduğunu ilan ederek Osmanlı Devleti'nin bölgeye asker sevkini önlemeye çalışan Napolyon, barışçı olduğunu iddia ederek karşı taraf hakkında istihbarat toplama ve zaman kazanma çabasına girmiştir. Mahsur kalan Fransız tüccar ve görevlileri kurtarmak için diplomasiyi kullanmış, Osmanlı yöneticilerini tehdit ederek boyun eğdirmeye zorlamıştır. Osmanlı Devleti ile fiilen savaş hâlinde olan Fransa, Paris'teki Osmanlı elçisine dokunmadığı gibi İstanbul'daki temsilcisini de çekmemiştir. İkiyüzlü bir politika yürüten Napolyon, ülkenin bir tarafını işgal ettiği hâlde İstanbul'a bir temsilcisini göndererek barıştan yana olduğu iddiasını yenilemekten çekinmemiştir.

Bu çalışmanın konusu Napolyon'un gizli yollarla Osmanlı başkentine gönderdiği temsilcisiyle ilgili Osmanlı arşiv belgelerine yansıyan gelişmelerdir. Diplomat, casus veya ajan olarak nitelendirilebilecek olan bu şahıs astronom, din adamı ve diplomat olan Pierre Joseph de Beauchamp'tır. Bu çalışmada Osmanlı vesikalarında *Boşam* olarak anılan casusun İstanbul'a gönderilmesi, yakalanması ve tutuklanmasına ilişkin olarak Osmanlı, Rus ve İngiltere ittifakı, Mısır'ı işgal eden Fransa ordusunun vaziyeti,

- 5 Olayın müşahidi Ceberti, Napolyon'un gelişinden kısa bir süre önce on adet İngiliz savaş gemisinin İskenderiye'ye gelerek Fransız donanmasına karşı halkı uyardığını yazmıştır. Onun ifadesine göre İskenderiye'nin ileri gelenleri Osmanlı toprağı olan memleketlerine ne Fransızların ne de başkasının gelemeyeceğini belirterek yardım teklifini reddetmişlerdir. Ceberti'nin ifadesi Cevdet Paşa'nın aktarımıyla hemen hemen aynıdır. Abdurrahman b. Hasan el-Ceberti, *Mazharu'l-Takdis bi-Huruci Tai'fei Fransis*, müt. Mustafa Behcet Efendi, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No. T2452, v3a-3b; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, Tertib-i Cedid, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniyye, 1309, s. 324; Hande Meliha İçaçan, *Mustafa Behcet Efendi ve "Tarih-i Mısır" Adlı Tercümesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s. 72-73. Ceberti'nin işaret ettiği İngiltere gemilerine komuta eden Amiral Nelson, Napolyon'dan üç gün önce İskenderiye'ye ulaşmış, şehrin ileri gelenlerine Fransa donanmasına karşı yardım etmeyi teklif etmiştir. İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 219-220.
- 6 Fransa'nın Mısır'a saldırmak için hazırlık yaptığına dair haberler alındığında, reisülküttabın hanesine çağrılan Fransa'nın İstanbul'daki maklahatgüzarı Ruffin'den durum hakkında bilgi istenmiştir. İnkâr yolunu tercih eden Ruffin, bu seferin Mısır beylerini cezalandırmak ve İngiltere'nin Hindistan ticaretine zarar vermek için olabileceğini ileri sürmüştür. Halil Nuri Bey, *Tarih-i Nuri Bey*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, TY 5996, v. 175a; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 319-323.
- 7 *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, 247/13933-B, 15 Şevval 1213 (22 Mart 1799). Cevdet Paşa, Napolyon'un İskenderiye'de Müslüman ahaliye hitaben neşrettiği talim-name veya ilan-name olarak bilinen bu metin ile halkı iğfal etmek istediğini ifade etmiştir. Arapça olarak ilan edilen metnin aslı ve Türkçe tercümesi için bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 327, 402-405.
- 8 Azmi Süslü, "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807", *Belleten*, C.CXLVII, S.185, Ocak 1983, s. 263-264.

Mısır halkının durumu ve Napolyon'a karşı direniş gibi olgular Osmanlı arşiv belgeleri perspektifinden ortaya konulmuştur.

1. Beauchamp'ın Kimliğı ve Bazı Faaliyetleri

Bir bilim insanı olan Pierre Joseph de Beauchamp, Fransa'nın Vesoul şehrinde bir avukatın oğlu olarak 19 Haziran 1752'de dünyaya gelmiştir. Din eğitimini 1767'de bağlandığı Bernardinlerden (Bernardins) aldıktan sonra Paris'te Collège de France'da astronomi öğrenimine devam etmiş, Lalande'nin öğrencisi ve arkadaşı olmuştur. Astronomi ve din bilgini olarak yetişen Beauchamp aynı zamanda bir diplomattır. Uzun süre Levant'ta diplomatik misyonlarda hizmet etmiştir⁹.

Bağdat piskoposu olan amcası Jean-Baptiste Miroudot de Bourg¹⁰, onu Babil piskoposu ve kendisinin Bağdat'taki vekili olarak görevlendirmiştir. Vazifesini yerine getirmek amacıyla ilk defa 1781'de Fransa'dan ayrılarak Osmanlı ülkesine gelen Beauchamp, Halep'te bir süre kaldıktan sonra 1782'de Bağdat'a gitmiştir¹¹.

Beauchamp, Osmanlı topraklarına ilk geldiğinde yol arkadaşları olan İran maslahatgüzarı, Hindistan ticari ve diplomatik muhabiri François Rousseau, botanikçi Andre Michaux ve Fransa'nın Basra konsolosuyla birlikte bir süre bölgeden ayrılamamıştır. Kabileler arası çatışmalar nedeniyle altı ay Halep civarında kalan Beauchamp, Michaux ile çevrede gezilere katılarak incelemeler yapmıştır. Nihayet 1782'de bir kervana katılan grup iki aylık bir yolculuktan sonra Bağdat'a varabilmiştir. Yaklaşık yüz bin nüfusa sahip olan Bağdat'ın İstanbul, İran, Halep ve Musul'dan gelen mültecilerle dolu olduğunu gözlemleyen Beauchamp, etrafı bir hendek ve sur ile çevrili olan şehrin savunmasının zayıf olduğuna dikkat çekmiştir¹².

Mezopotamya'da bulunduğu süre zarfında, Fırat ve Dicle havzalarında seyahatler yapan Beauchamp, antik Babil şehrini ziyaret etmiştir. Bağdat'ta bulunduğu sürede Merkür'ün Güneş üzerinden geçişini gözlemlemiş, 1784'te Basra'ya geçmiştir. Bu sırada tamamladığı, Dicle ve Fırat nehirlerinin Diyarbakır'dan Basra'ya kadar olan rotalarının bulunduğu bir haritayı hocası Lalande'ye göndermiştir. Bir süre bölgede kaldıktan

9 Albert Espitalier, "La Mission de Beauchamp a Constantinople en 1799", *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, Société d'Histoire Diplomatique, 1911, s. 592-593; Sadun Duran, "Pierre Joseph de Beauchamp", *Gazete Ereğli*, 12 Haziran 2019 (Çevrimiçi), <http://www.gazeteregli.com/eregli-haber/gazete-eregli/?id=4717>, 9 Nisan 2021.

10 "Jean-Baptiste Miroudot du Bourg", *Wikipedia*, 10 Mayıs 2021 (Çevrimiçi), https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Miroudot_du_Bourg, 10 Mayıs 2021.

11 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 593.

12 Rudof Schmid, "Reviv-André Michaux (1746–1802) in Persia (1782–85)", *Taxon*, C.LXIV, S.4, Ağustos 2015, s. 871.

sonra 1786’da yaptığı seyahat ile Hazar Denizi’ne kadar olan İran coğrafyasını dolaşmıştır. Bu sürede hazırladığı çok sayıda bilimsel çalışmasını *Journal des Savants*’ta yayınlamıştır. Bu şark deneyiminin ardından 1790’da ülkesine dönerek Maskat’a atanana kadar ailesiyle yaşamıştır¹³.

Basra Körfezi ve Hindistan için stratejik bir nokta olan Maskat’a 3 Mart 1795 tarihinde konsolos olarak atanan Beauchamp, görevine gitmek için tekrar Paris’ten ayrılmıştır. Umman taraflarında bulunan Maskat’a giderken İstanbul üzerinden Trabzon-Erzurum yolunu tercih eden Beauchamp, seyahati boyunca güzergâhtaki yolların haritaları üzerinde etütler yapmıştır. Bu etütleri sayesinde eski Karadeniz haritalarındaki bazı yanlışları düzelttiği gibi limanlar hakkında da önemli bilgiler toplamıştır. Birden fazla gidiş-gelişin olduğu seyahatlerde Trabzon, Sinop ve Amasra gibi kıyı kentlerindeki kale, antik kalıntılar, liman, yerleşim, nüfus, gemi yapımı gibi alanlarda incelemelerde bulunmuş, enlem-boylam gibi astronomik hesaplamalar yapmıştır¹⁴. Trabzon’dan İstanbul’a kadar olan Karadeniz kıyılarının haritalarını çıkarma görevi için bulunduğu İstanbul’dan, Kasım 1797’de ayrılmıştır. Mısır’ın işgali üzerine Şubat 1798’de Halep’e gitmiştir. Doğu dil ve adetlerine vakıf olan Beauchamp, Talleyrand’ın talimatıyla Mısır seferinin başında bulunan Napolyon’un emrine verilince Mısır’a geçmiştir¹⁵.

Osmanlı arşiv belgelerinde, Beauchamp hakkında Bonapart’ın adamı ve casusu şeklinde isabetli tespitler bulunmaktadır. Sadâret’ten III. Selim’e sunulan 3 Haziran 1799 tarihli bir telhis, bu diplomat hakkında kapsamlı bilgiler içermektedir. Telhiste, gayet müfsit ve hilekâr biri olarak tanımlanan Beauchamp’ın Osmanlı-Fransız savaşından önce İran ve Hindistan taraflarında fesat ve karışıklık çıkarmak amacıyla Fransa tarafından görevlendirildiği belirtilmiştir. Aldığı talimat üzerine İstanbul’a gelen bu şahsın daha sonra Basra’ya doğru gittiği, tehlikeli olduğu anlaşılınca gizlice ortadan kaldırılması için Bağdat valisine emir gönderildiği ifade edilmiştir. Ancak daha sonra Beauchamp’ın Suriye taraflarına gittiği anlaşılmış, Mısır işgal edildiğinde Halep’te bulunduğu tespit edilmiştir. Bu haberi veren İngiltere elçisinin tavsiyesiyle Beauchamp’ın yakalanarak hapsedilmesi için ferman çıkarılmıştır. Ferman henüz yerine ulaşmadan bu şahsın Halep’ten ayrılmış olduğu haberi İstanbul’a gelmiştir. Bu şekilde Mısır’a giden Beauchamp, Bonapart tarafından görevlendirilmiştir¹⁶.

13 Albert Espitalier, “La Mission...”, s. 593; “Joseph de Beauchamp (1752-1801)”, *BnF Data*, Mayıs 2021 (Çevirimiçi), https://data.bnf.fr/fr/15289670/joseph_de_beauchamp/, 11.05.2021.

14 Özgür Yılmaz, “Fransız Belgelerine Göre 19. Yüzyılın Başlarında Güney Karadeniz Limanları”, *Mavi Atlas*, C.VII, S.1, Bahar 2019, s. 114, 119, 121.

15 Albert Espitalier, “La Mission...”, s. 593; İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 346.

16 *BOA, HAT*, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

Kahire'ye gittiğinde Napolyon'un emriyle bilim heyetiyle birlikte keşif gezilerine katılan Beauchamp, 1799'da gizli bir diplomatik görevi yerine getirmek üzere İskenderiye'ye gitmiş; bu vazife için kılık değiştirerek bir Osmanlı gemisine binmiştir. Yolculuğuna henüz başlamışken İskenderiye açıklarında İngiliz filosu tarafından ele geçirilmiş ve Osmanlılara teslim edilmiştir. Casus muamelesi gören Beauchamp, Karadeniz Boğazı'nda bulunan Rumelifeneri Kalesi'nde Osmanlı-Fransız savaşı sona erene kadar mahpus kalmıştır. Savaş sonunda 27 Haziran 1801'de Gize'de¹⁷ yapılan Kahire Tahliye Sözleşmesi¹⁸ ve ardından İskenderiye'nin tahliyesi için 30 Ağustos 1801'de imzalanan¹⁹ mukavelenin uygulamaya konulmasıyla esirlerin tahliyesi başlamıştır. Üç ay içerisinde Mısır'ı boşaltan Fransızlarla Paris'te, 8 Ekim 1801'de bir ön barış senedi imzalanarak sulh antlaşması için zemin hazırlanmıştır. Mukavelelerden sonra esirler karşılıklı olarak serbest bırakıldığı gibi Yedikule'de tutulan Fransa Maslahatgüzarı Ruffin²⁰ ve Rumelifeneri Kalesi'nde tutuklu olan Beauchamp da serbest bırakılmıştır²¹. Bu şekilde salıverilmiş olan Beauchamp'a Bonapart tarafından 8 Kasım 1801'de Lizbon'da “ticari ilişkiler genel komiseri” olarak görev verilmiştir. Yeni

17 Gize/Cize: Mısır'da yerleşim yeri. Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 218, haritalar: XX-A2, XXXIV-A1.

18 Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VII, Tertib-i Cedit, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniyeye, 1309, s. 125-128; Şinasi Altındağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı-Mısır Meselesi, 1831-1841*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 23.

19 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, s. 41-42. İskenderiye Sözleşmesi'nin uygulamaya konmasıyla Mısır'daki Fransız varlığı 18 Eylül 1801'de sona ermiş, esirler de karşılıklı olarak serbest bırakılmıştır. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 90.

20 Édouard Driault, *Napoléon'un Şark Siyaseti: Selim-i Sâlis, Napoléon, Sébastiani ve Gardane*, ter. Köprülüzâde M. Fuad, çev. Selma Günaydın, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 7-8. Pierre Jean Marie Ruffin'in kısa bir biyografisini neşreden Soysal'a göre Fransa maslahatgüzarı Ağustos 1801'e kadar Yedikule'de mahpus kalmıştır. İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 320, 351, 352. Gize/Cize'de imzalanan Kahire'nin tahliye mukavelesi (27 Haziran 1801) esirlerin serbest bırakılmasını gerektiriyordu. Mukavele Paris'teki Osmanlı Elçisi Es-Seyyid Ali Efendi'ye de haber verilmiş, Osmanlı Devleti'nin Fransız esirleri serbest bırakmaya başladığı, aynı tutumun Fransa'dan da beklendiği vurgulanmıştır. Kâmil Çolak, “Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)”, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, C.X, S.2, 2008, s. 170-171. Nitekim Yedikule'de tutulan Fransa Maslahatgüzarı Ruffin'in Ağustos'a kadar hapse kalması, esirlerin bu sürenin sonuna doğru salıverildiğini göstermektedir. Bu süreçte Rumelifeneri Kalesi'nde mahpus bulunan Beauchamp'ın da serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır.

21 Napolyon'un Paris'e dönüşünden sonra Kléber'in talebi üzerine Osmanlı, İngiliz ve Fransızlar arasında 24 Ocak 1800 tarihinde bir sözleşme imzalanmıştır. Ancak tüm Fransız askerlerini esir almak isteyen İngilizlerin sonradan cayması üzerine savaş devam etmiştir. Halepli Süleyman tarafından Kléber öldürülmesinin ardından Osmanlı-İngiliz müttefik kuvvetlerinin 8 Mart 1801'de Ebukır'a asker çıkararak hücumu geçmesi üzerine Fransız ordusu yenilmiş ve ateşkes talep etmiştir. Bunun üzerine Kahire'deki Fransız General Beliard ile Mısır'ın tahliyesi hususunda yeniden bir mukavele imzalanmıştır. Uygulamaya konulan 27 Haziran 1801 tarihli bu mukavele gereği esirler de karşılıklı olarak serbest bırakılmıştır. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, İstanbul, Türkiye Yayınları, 1961, s. 79-80; Kâmil Çolak, “Mısır'ın Fransızlar...”, s. 164-179. Kléber'in öldürülmesi hakkında bkz. Charles Coulston Gillispie, “Scientific Aspects of the French Egyptian Expedition 1798-1801”, *Proceedings of the American Philosophical Society*, C.CXXXIII, S.4, Aralık 1989, s. 448. Kléber'in talebi üzerine El-Ariş'te imzalanan antlaşma metni için bkz. *Osmanlı Belgelerinde Mısır*, İstanbul, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 380-387.

vazifesini yolculuk sırasında öğrenen Beauchamp, Lizbon'a gitmeye çalışırken geldiği Nice'de 19 Kasım 1801'de hayatını kaybetmiştir²².

2. Beauchamp'ın Mısır'a Gidişi ve Temsilci Olarak Görevlendirilmesi

Fransa donanmasının Ebukır'da²³ yakılması üzerine anavatanı ile olan irtibatı kesilen Bonapart'ın bir çıkış yolu aradığı 1798 sonbaharında, Avrupa'dan bazı yanıtıcı haberler alınmıştır. General Belliard'ın ifadesine göre biri General Joubert tarafından komuta edilen iki ordunun Ren üzerinde ilerlediği, seksen bin kişilik bir Rus ordusunun Türklere karşı yürüyüşe geçtiği, Ebukır'da aldığı yaralardan Amiral Nelson'un Napoli'de öldüğü ve Torino Kalesi'nin Fransızlar tarafından işgal edildiği şeklinde yanlış bilgiler gelmiştir. Paris ile irtibat kuramayan Napolyon, Mısır'daki konumunu yitirmeden Osmanlı Devleti ile uzlaşma çareleri aramaya koyulmuştur. Amacı Fransa'nın Mısır'daki çıkarlarını muhafaza ederek Bâbîâli ile anlaşmaya varmaktır. Böylece ülkesinin menfaatlerini korumuş bir komutan olarak Paris'e dönebilecek ve siyasi hedefinin peşine düşebilecekti. İletişime geçme çabaları sonuçsuz kalan Bonapart, bir an önce Bâbîâli ile anlaşma sağlayarak adeta tutsak bulunduğu Mısır'dan kurtulma arzusuyla İstanbul'a bir temsilci göndermeye karar vermiştir²⁴.

İngiliz donanmasının Ebukır'daki baskısıyla deniz gücünü kaybeden ve Mısır'da âdeta mahsur kalan Napolyon²⁵, Fransa ile irtibatı kesildikten sonra dikkatini Suriye'ye çevirmiştir. Mısır'ın işgalini savaş ilanına gerek kalmadan Bâbîâli'ye kabul ettirmenin yollarını aramaya koyulmuştur. Daha Paris'te bulunduğu sırada Direktuar'a kabul ettirdiği Talleyrand'ın İstanbul büyükelçiliği konusunda 1798 yılı sonuna kadar haber alamadığı gibi sadrazama yolladığı mektuplar da yanıtız kalmıştır. İstanbul'daki maslahatgüzar Ruffin ile de iletişim kuramayınca güvenilir bir diplomatı gizli yollarla Osmanlı başkentine göndererek savaş ilanını engellemeye çalışmıştır²⁶.

22 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 593; "Pierre Joseph de Beauchamp", *Wikipedia*, 10 Mayıs 2021 (Çevrimiçi), https://en.wikipedia.org/wiki/Pierre-Joseph_de_Beauchamp, 10 Mayıs 2021.

23 Mısır'da yerleşim merkezi. Nuri Akbayar, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001, s. 1, 49.

24 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 591.

25 Mısır sahilinde bulunan Ebukır'da Fransa donanmasıyla karşılaşan İngiliz filosu, yapılan muharebede galip olmuştur. Bu çatışmada Fransa donanmasından 4 kalyon yakılarak batmış, 9 tanesi de İngilizlerin eline geçmiştir. Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nürî Tarihi*, haz. Seydi Vakkas Toprak, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, s. 807-808; Şehabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Bonaparte'ın Akka Muhasarası", *Tarih Dergisi*, C.XV, S.20, 1965, s. 1-2.

26 Şehabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynak ...", s. 270.

Bu sırada İngilizlerle de anlaşma zemini arayan Bonapart, Türk filosunun komutanına bir mektup verme bahanesiyle bir teğmeni İngiltere Amirali Hood'a göndermiş, ondan barış için görüşmek ve kendisi ile Türkler arasında aracılık yapmak üzere tam yetkili bir temsilci istemiştir. Bu önerisi kabul görmeyince Osmanlı'nın Derne ve Trablus beylerine mektuplar yollayarak barışçı bir tavır sergilemeye çalışmış, Avrupa'nın vaziyeti hakkında bilgi toplamak için Tulon, Ankona, Malta ve Korfu gibi yerlere gemiler sevk etmiştir. Çabaları sonuç vermeyince doğrudan Osmanlı başkenti ile iletişime geçmenin elzem olduğu kanaati pekişen Napolyon, temsilci olarak seçtiği şahsın sağ-salim İstanbul'a ulaşmasına azami dikkat göstermiştir²⁷.

Müslümanları iyi tanıyan Beauchamp'ı temsilci olarak seçen Bonapart, ona görevlerini açıklayan bir talimat vermiştir²⁸. Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu talimat²⁹ ile Fransa Dışişleri Bakanlığı arşivindeki kayıtlar birebir aynı olmasa da yakın ifadelerle Beauchamp'ın misyonunu ortaya koymaktadır. Napolyon, verdiği talimatla Beauchamp'ın Kahire'den İskenderiye'ye giderek orada kendisi için hazırlanmış olan İdris Bey komutasındaki Riyâle-i Hümâyün³⁰ gemisine binmesini emretmiştir³¹.

Doğu Akdeniz'de uzun süre yaşayan, bölge dillerini, din, gelenek ve adetlerini iyi bilen Beauchamp, bu vazife için gerekli niteliklere sahip bir diplomattı. Karakteri ve hasletleri itibarıyla Talleyrand'a İstanbul'da faydalı bir şekilde hizmet edebilecek biriydi. Gideceği yerde artık Fransa'yı temsil eden hiç kimse kalmamışsa Türkler hakkında Bonapart'ın ihtiyaç duyacağı bilgileri toplayabilecekti. Belki bir gün Bonapart, Talleyrand'ın gelmesini talep ederse bu diplomatı kullanabilirdi. Bu misyon için biçilmiş kaftan olan Beauchamp, komutanın hizmetine girmek için zorlu yollardan geçmişti. Süveyş'e varmak için ilk olarak Halep'ten Lazkiye'ye³² gitmiş, seyahatini gerçekleştireceği La Marie isimli Fransız gemisinin kaptanı Joseph Martin'i bularak yola çıkmıştı. Bu gemiyle 12 Ağustos 1798'de yola çıkarak 29 Ağustos'ta Dimyat'a ulaşmış, oradan Kahire'ye varmıştı³³.

27 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 592.

28 Bonapart, 11 Aralık 1798 tarihinde Beauchamp'a görevlerini bildiren talimat ve biri sadrazama, diğeri elçi olarak İstanbul'da olduğunu zannettiği Talleyrand'da verilmek üzere iki mektup vermiştir. Albert Espitalier, "La Mission...", s. 271, 596.

29 Beauchamp'la birlikte ele geçirilerek İstanbul'a gönderilen 22 Mart 1799 (15 Şevval 1213) tarihli talimatın tercümesi. *BOA, HAT*, 247/13933-B, 15 Şevval 1213 (22 Mart 1799). Osmanlı Arşivi kayıtlarına giren talimat, Beauchamp'a Mısır'da 11 Aralık 1798 tarihinde verilmiştir. İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 192.

30 Riyâle: Osmanlı donanmasında üçüncü rütbedeki kalyon komutanına ve onu gemisine verilen isimdir. Kapudane ve patronadan sonra riyâle rütbesi gelir. Riyâlenin bindiği kalyona Riyâle-i Hümâyün denilmiştir. İdris Bostan, "Riyâle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.XXXV, İstanbul, 2006, s. 141-142.

31 *BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e.)*, 577/4, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799); İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 270.

32 Suriye'de sancak merkezi. Nuri Akbayar, *Osmanlı Yer...*, s. 109.

33 *BOA, HAT*, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799); Albert Espitalier, "La Mission...", s. 592.

Nitekim yakalandıktan sonra Bâbiâli ile gerçekleşen yazılı bir mükâlemede, masumiyetini ileri sürerek salıverilmesini isteyen Beauchamp, Mısır'a gidiş serüvenini sıradan bir olaymış gibi göstermeye çalışmıştır. İfadesinde Kahire'ye gidene kadar olan yolculuğunu anlatan Beauchamp, 1798'de Napolyon tarafından Institut d'Égypte üyeliğine getirildiğini dile getirmektedir³⁴.

Beauchamp'ın hangi yol ve vasıtayla görev yerine gideceği Bonapart tarafından ayarlanmıştır. Osmanlı arşiv belgelerinin verilerine göre işgal sırasında İskenderiye'de mahsur kalan Riyâle-i Hümâyün gemisinin kaptanı İdris Bey, İstanbul'a gitmek için izin istiyordu. Napolyon bu olayı fırsat bilerek göndereceği adamını gizlice yanında götürmesi şartıyla kaptana izin verilmesini, İskenderiye'deki yöneticisi General Marmond'a bildirmiştir. Kılık değiştirmiş Fransız diplomatını gemisine almayı kabul ettikten sonra Osmanlı gemisinin limandan çıkmasına müsaade edilmesi talimatını vermiştir. Beauchamp da yapacağı görevin ayrıntılarını yazılı olarak 11 Aralık 1798'de Napolyon'dan aldıktan sonra İskenderiye'ye gitmek üzere yola çıkmıştır³⁵.

3. Beauchamp'ın İstanbul'a Gönderilmesindeki Amaç

General Napolyon, Osmanlı gemisine bindirdiği adamı Beauchamp'ı belli hizmetler için özel olarak görevlendirmiştir. İstanbul'a gönderilmesindeki amacı ve yapması gerekenleri Napolyon, yazılı olarak Beauchamp'a vermiştir Yakalandığında beraberinde ele geçirilen bu metinlerden 12 Aralık 1798 tarihli olduğu anlaşılan bir mektup, tercüme edilerek III. Selim'e sunulmuştur. Bu mektubun muhtevası, Napolyon'un temsilcisi için kapsamlı bir hareket şeması hazırladığını ortaya koymaktadır. Emir kipinde kaleme alınmış olan talimname mealen aşağıdaki gibidir³⁶:

İskenderiye'ye giderek Riyâle gemisine bineceksin. Kıbrıs adasına vardığında, orada hapsedilmiş olan Fransa konsolosu ile diğer Fransızları Dimyat'a göndermesini İdris Kaptan ile Kıbrıs muhafızına teklif ediniz. Kıbrıs'ta bulunduğunuz sırada Trablusşam'ın şimdiki durumunu tahkik ediniz. Gerek denize çıkması muhtemel Septe (Cebelitarık) Boğazı dâhilinde bulunan Rusya donanması ve İngiltere gemilerinin,

34 BOA, HAT, 245/13801, 17 Zilkade 1213 (22 Nisan 1799); Albert Espitalier, "La Mission...", s. 603. Bilim heyetinde (*Institut d'Égypte*) görev yaptığına dair bkz. E. de Villiers du Terrage, *Journal and Souvenirs on the Egyptian Expedition*, on ordered by Baron Marc de Villiers du Terrage, Paris, Librairie Plon, 1899, s. 82; Charles Coulston Gillispie, "Scientific Aspects ...", s. 468; "Pierre Joseph de Beauchamp", [amp.en.google-info.cn](https://amp.en.google-info.cn/53840670/1/pierre-joseph-de-beauchamp.html), 11 Mayıs 2021 (Çevrimiçi), <https://amp.en.google-info.cn/53840670/1/pierre-joseph-de-beauchamp.html>, 11 Mayıs 2021.

35 Kahire'de 10 Aralık 1798 tarihinde Bonapart ile görüşen Beauchamp, göreviyle ilgili sözlü talimatlar almıştır. Ertesi gün ise yazılı talimat ve mektupları alarak Kahire'den ayrılmıştır. Albert Espitalier, "La Mission...", s. 594-596.

36 BOA, HAT, 247/13933-A, 15 Şevval 1213/22 Mart 1799; İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 270-272.

gerek Korfu'nun, İstanbul'un, Pasbanoğlu'nun³⁷, Osmanlı donanmasının, bir ay kadar Ebukır sularında vakit geçiren Hasan Bey'in idaresindeki küçük donanmanın vaziyetlerini, Dimyat'a içki götürülmesinin menedilmesinin sebebini, velhasıl Kıbrıs'ta Avrupa'ya dair yayılan havadisleri toplayınız. Fransız tutukluları tahliye oldukları takdirde küçük bir gemiye binip Dimyat'a geleceklerdir. Yukarıda sayılan konular hakkın-da topladığım tüm bilgileri bu Fransızlar vasıtasıyla haber veriniz.

Kıbrıs muhafızı Fransızları serbest bırakmaktan kaçınırsa, mektuplarınızı Riyâle-i Hümayun'un bir neferine teslim ederek küçük bir kayıkla gönderiniz. İdris Bey'in elinden geleni esirgemediğini bana yazdığınıza nazaran, ben de Riyâle-i Hümayun tayfalarını tahliye edeyim. Duruma göre Anadolu'nun çeşitli limanlarında ikamet ettikçe, özel olarak Dimyat'a küçük gemiler göndererek hal ve vaziyetinizden beni haberdar ediniz. Bu gemilere ziyadesiyle mükâfat verileceğinden şüphe yoktur.

İstanbul'a vardığında, Mısır'daki durumumuzu Âsitâne'de bulunan elçimize ifade etmelisin. Elçimizle birlikte Trablusşam'da tutuklanmış olan Fransızların serbest bırakılmalarını Bâbiâli'den isteyiniz. Osmanlı Devleti'nin Fransız vatandaşlarını tutuklamasının bizim tavrımıza uygun düşmediğini, isteğimizin Devlet-i Aliye'nin dostluğu olduğuna şüphe olmadığını ve Mısır-Kahire'ye varmaktan nihai meramımızın Memluklar ile İngiltere'yi cezalandırmak olduğunu ifade ediniz. Esas maksadımızın Rusya ve Avusturya imparatorları arasında kararlaştırılan Osmanlı Devleti topraklarının parçalanması hususuna engel olmak olduğunu, ihtiyaç halinde Devlet-i Aliye'ye yardıma hazır olduğumuzu beyan ediniz. Alıkonulan Fransızların tahliye edilmesi için bir fermanın çıkarılmasını ısrarla isteyiniz. Bu emrin verilmemesinin savaş ilanı derecesinde bir hareket olacağını söyleyiniz.

İşin özü, Osmanlı Devleti beni dost kabul ederse, geldiğimde bütün düşmanlarını yok edeceğimi, düşmanlığımı tercih ettiği takdirde, düşmanlığımın sebep olacağı dehşetin bütün düşmanlarının ittifakıyla bile meydana gelmeyeceğini açıkça belirtiniz. Eğer elçimiz tutuklu ise Avrupalılarla (Frenklerle) irtibat kurmaya gayret ediniz.

Daha sonra Mısır'a dönerek Osmanlı Devleti'nde gelişen idare ve savaşla ilgili durumları bize bildiriniz. Altı-yedi aydan beri, hangi lisanda olursa olsun yayınlanan tüm gazete evrakımı tedarik ediniz.

37 Pasbanoğlu İsyanı için bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.

Eğer “Fransızlar Mısır’ı terk edecekler mi?” diye sorulur ise “İki imparator Pasbanoğlu’nu³⁸ isyana tahrikten geçip Rumeli’de bulunan Osmanlı topraklarını parçalamak³⁹ sevdasından vazgeçerler ise Fransızlar da Mısır’ı terk ederler. Osmanlı Devleti’ni adı geçen iki imparatorun suikastından kurtarmak için hakkında hayırlı olan her türlü iş ve hareket esirgenmeyecektir. Ancak birçok yerde hapse atılan ve bilhassa Trablusşam’da alıkonulan bütün Fransız vatandaşlarının tahliye edilmesi için bir emrin (emr-i âlînin) çıkarılması bu konunun çözümü için esas kabul edilecektir.” diye cevap veriniz. Fransızların serbest bırakılmalarında boşa zaman geçirmeyip dikkat ediniz. Tutuklu Fransızların serbest bırakılmaması durumunda Tranblusşam’a saldırmayacağıma kefil olmayacağınızı, siz de alıkonulup şu kadar gün zarfında geri dönmediğiniz takdirde gasp ve yağmaya başlayacağımı ilan edesin.

Velhasıl gönderilişin sebebi İstanbul’a varmak ve elçimiz ile görüşmek için sekiz gün kadar ikametten sonra Osmanlı Devleti’nde gelişmekte olan idare ve savaşla ilgi konular hakkında haberlerle geri gelmektir. Geliş-gidişlerde Dimyat’a gemiler gönderme hususunda boşa zaman geçirmeyesiniz. İstanbul’dan bir haberciyi (nefer-i menzil) Peç (Viyan) yolundan Paris’e gönderip Fransa Cumhuriyeti’ne bildirilmesi gereken haber ve keyfiyeti ifade etmekte ve burada sana verilen özel basma antetli kâğıtları göndermede kusur eylemeyesin.

Eğer Osmanlı Devleti şimdiye kadar savaş ilan etmediyse, İstanbul’a varmaktan muradın gerek Fransa konsolosunun serbest bırakılmasını ve gerek Mısır-Kahire ile diğer Osmanlı memleketleri arasında ticaretin engellenmeden, eskiden olduğu gibi devam etmesine izin verilmesini istemek olduğunu bildiriniz. Ancak savaş ilan edip elçimizi tutuklamışlar ise, Osmanlı Devleti ile Fransa Cumhuriyeti arasında iyi bir barışın tekrar iadesine devletimizin (cumhur-ı mezkûrun) istekli olduğuna delil olarak Riyâle gemisini geri gönderdiğimizizi ifade edip, İstanbul’da bulunan elçimiz ile diğer Fransızları geri almayı isteyiniz. Netice-i kelim İngiltere ile Rusya’nın hakkımızda uygun gördükleri kötü maksatları yalanlamak için Deraliyye’ye nice takrirler takdim eyleyin ve geri geliniz⁴⁰.

38 Napolyon, Beauchamp’a Rusya ve Avusturya imparatorları Rumeli’yi almaktan vazgeçemedikleri takdirde Fransa’nın Mısır’dan çıkmayacağını söylemesini talimatını vermiştir. Édouard Driault, *Napoléon’un Şark Siyaseti...*, s. 8.

39 Rusya’nın Osmanlı Devleti’nin parçalama projesi ve Avusturya’nın desteği hakkında geniş bilgi için bkz. Édouard Driault, *Napoléon’un Şark Siyaseti...*, s. 12-22; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV/I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 469-471.

40 Beauchamp’ın İstanbul’daki göreviyle ilgili olarak Napolyon’dan aldığı talimatın içeriği 1911’de Paris’te Albert Espitalier tarafından neşredilmiştir. Espitalier’in İngiliz Arşivinden aldığı söylediği metin ile Osmanlı Arşivi’ndeki metnin içeriği küçük nüanslar dışında aynıdır. Albert Espitalier, “La Mission...”, s. 595-596.

Napolyon'un temsilcisi Beauchamp'ın kendi ifadesiyle açıkladığı amacı Osmanlı arşiv vesikalarına açıkça yansımıştır. Şöyle ki İstanbul'a gelmekte olan Beauchamp yolda İngilizler tarafından yakalanmış ve üzerindeki evrakla birlikte Rodos Mutasarrıfı Hasan Bey'e teslim edilmiştir. Hasan Bey'in İstanbul'a yolladığı Beauchamp, Bâbiâli'ye verdiği yazılı ifadesinde Fransa'nın temsilcisi olarak geldiğini; ancak Osmanlı Devleti ile kendi devleti arasında savaş ilan edilmiş olduğundan yapacağı bir işinin kalmadığını ileri sürerek serbest bırakılmasını istemiştir. Tercümesi 22 Nisan 1799 tarihinde Sultan III. Selim'e sunulan bir tahrirata göre Beauchamp amacını şöyle açıklamaktadır⁴¹:

İskenderiye'den ayrıldığımız gibi İngilizler beni tevkif ederek üzerimdeki evrakı açtılar. Vesikalara göre vazifem Müslüman memleketlerinde bulunan konsoloslarımızın ve diğer Fransızların kurtarılması için gerekli şartları oluşturmak, çekilmelerine izin vermek, Bonapart'ın Osmanlı vatandaşlarını, tüccarlarını ve Osmanlı Devleti'ne bağlı gemileri tevkif etmek niyetinde olmadığını açıklamaktı. İstanbul'a vardığımızda önceden kararlaştırıldığı gibi adı geçen büyükelçimizin görevinden dolayı meydana gelmiş olan iyi neticeyi Bonapart'a yazmakla da tarafından görevlendirilmiştim. Ancak cereyan eden bu duruma göre savaş Osmanlı Devleti ile Fransa Devleti'nin arasını açmış olduğu için benim memuriyetimin de faydası olmayacağından, bu durumda memurlara nasıl davranılır ise hakımda da o şekilde muamele edilip hemen emniyet içinde sağ salim İskenderiye'ye gönderilmeyi talep ederim. Osmanlı Devleti'ne olan itimatnamelerim elimde kalmadıysa da yine Fransız tüccarlarının kurtarılması maddesini isteyebilirdim. Zira Osmanlı Devleti'nin bu konudaki müsaadesi, iki taraf esirlerine hayırlı bir suret ve savaştan kaynaklanan istenmeyen durumların azalmasına başlı başına bir sebep olurdu.

4. Beauchamp'ın Kahire'den İskenderiye'ye Gidişi

Albert Espitalier, İngiliz arşiv belgelerinin referansıyları 1911'de neşrettiği çalışmada, Beauchamp'ın Kahire'den İskenderiye'ye gidişinin Bonapart tarafından tasarlandığını ortaya koymuştur. İstanbul'a gönderilecek olan temsilcinin Riyâle-i Hümayun gemisine gizlice bindirilmesi için gerekli hazırlığı yapma ve önlem alma görevi İskenderiye'de bulunan General Marmont'a⁴² verilmiştir. Başkomutandan gelen emirlere göre Marmont,

41 BOA, HAT, 245/13801, 17 Zilkade 1213 (22 Nisan 1799).

42 Auguste-Frédéric-Louis Viesse de Marmont orduya 1790'da katılmıştır. Fransa'nın Alpler ordusunda ve Tulon kuşatmasında görev yaparak kaptan olan Marmont, İtalya ordusunun başına geçen Napolyon'un yanında yer almış, Mısır Seferi'ne de iştirak etmiş ve işgal sırasında İskenderiye'deki vekili olmuştur. Nathan D. Jensen, "Marshal Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont", *frenchempire.net*, 14 Ocak 2022 (Çevrimiçi), <https://www.frenchempire.net/biographies/marmont/>, 14 Ocak 2022; "Marmont, Auguste Frédéric-Louis Viesse de", *Napoleon.net*, 14 Ocak 2022 (Çevrimiçi), <https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/biographies/marmont-auguste-frederic-louis-viesse-de/>, 14 Ocak 2022.

Osmanlı savaş gemisinin kaptanı İdris Bey’le görüőecek ve bir Fransız’ı alması koőuluyla limandan ayrılmasına izin verileceğini söyleyecektir. General Türk kaptanla görüőerek bir mukavele imzalayacaktır. Beauchamp’ı İstanbul’a götürüp getirmesi süresince oğlunu ve bir mülazım kaptanı rehin bırakmaya İdris Bey’i razı edecektir. Fransız’ın bindirildiği gemi gece yola çıkarılmayacak, gündüz hareket edecektir. Günün geri kalan kısmında yolculuk başlayana kadar dünyayla herhangi bir bahaneyle iletişim kurulmayacaktır⁴³.

Ancak olaylar Bonapart’ın istediği şekilde gerçekleőmemiő; 18 Aralık 1798’de Ebukır’a ulaőan Beauchamp, orada beklemek zorunda kalmış ve gecikmiőtir. İskenderiye’ye gitmek için bir refakatçi bulamayan Beauchamp, gemiye bineceği limana 21 Aralık günü gelebilmiştir. Limanda iőler yolunda gitmemiőt, su alan Osmanlı kalyonunun tamiri için sekiz gün uğraőmak gerekmiőtir. Napolyon’un bütün ısrarına rağmen kalyonun limandan ayrılması konusunda İdris Bey ve Fransa’nın İskenderiye’deki komutanı Marmont, 10 Ocak 1799 tarihine kadar antlaőmaya varamamıőtir. İki taraf arasında 16 Ocak 1799’da yapılan mukaveleye göre Beauchamp’ı alacak olan İdris Bey, aynı akşam eski limandan ayrılarak İstanbul’a doğru yola çıkacaktır. Oğlunu rehin bırakacak olan İdris Bey, Beauchamp’ın görevini sır olarak tayfasından gizleyecek ve rotasını Kıbrıs’a çevirecekti. Beauchamp’a buradaki Fransız konsolosuna ve valiye mektup verme imkânı sağlayacak, Fransızlarla Türkler arasında var olan dostluğu bizzat kendisi ilan edecek, konsolosu ve oradaki Fransızları Dimyat’a göndermeye Kıbrıs’taki paőayı teővik edecekti. Tutuklular verilir verilmez onları bir gemiye bindirecek ve oradan ayrılacaktı. İdris Bey’in rehin bıraktığı ve Dimyat’a gönderilecek bir subay ve on adamı, bu Fransızları oraya getirecek gemiye binip ona katılacaklardı. İngilizlerden kaçmak için her türlü tedbiri alacak olan İdris Bey, özellikle Rodos adasından uzak duracak; onu ziyaret etmeleri durumunda gemideki Fransız’ı onlardan saklayacaktı. Beauchamp görevini yerine getirdikten sonra İdris Bey onu Dimyat’a geri getirecek ve oğlunu alacaktı⁴⁴.

Sözleőmede belirtilen derhâl ayrılma maddesine rağmen savaş gemisi ocak ayı boyunca limanda kalmıőtir. Bu sırada İngiltere donanmasının bazı savaş gemileri İskenderiye Limanı’nın dışında beklemekteydi. Bunlardan Zealous ve Swiftsure, Rodos’ta yakıt ikmalı yapmak için Mısır kıyılarından ayrılmıőt, Ebukır ve Dimyat arasında seyreden Seahorse gemisi İskenderiye’ye gelerek ve liman önünde nöbete durmuőtur. Bu durumu fırsat bilen Marmont, Osmanlı gemisinin 22 Ocak 1799 günü İskenderiye’den ayrılması için emir vermiştir. Ancak geç kalınmıőtir. Bonapart’ın

43 Albert Espitalier, “La Mission...”, s. 597.

44 Albert Espitalier, “La Mission...”, s. 597-598.

istediği şekilde hızlı hareket edilmiş olsaydı, o zamanlar İngiliz gemileri ayrıldığı ve yenileri henüz gelmediği için Riyâle-i Hümâyun kalyonu 18-20 Ocak arasında güvenle limandan çıkabilirdi. Riyâle kalyonunun hâlâ İskenderiye önlerinde demirli olduğunu ve Beauchamp'a verdiği görevin yerine getirilmediğini öğrenen Bonapart, Fransa'dan Hamelin ve Livron'un gelişini haber almış ve işleri hızlandırmıştır. Marmont'a gönderdiği emirde, savaş gemisinin geceleyin limandan ayrılmasına imkân olmadığına ve dışarı çıkmak için İngilizlerin çok uzakta olduğu zamandan yararlanılmadığına değinen Bonapart, en kısa sürede Riyâle-i Hümâyun'u yola çıkarmasını istemiştir. Artık aralık ayı başlarındaki ruh hâlinde olmayan Napolyon, tamamen Suriye seferine yoğunlaşmış ve Beauchamp'ın misyonu arka planda kalmıştı. Uzun süredir tereddüt ettiği Suriye harekâtına nihayet karar verdiğinden Bâbîâli ile hemen bir anlaşmaya varmak, Fransız başkomutan için artık o kadar öncelikli değildi⁴⁵.

Beauchamp'ın Osmanlı gemisine alınması ve İskenderiye Limanı'ndan çıkışıyla ilgili bilgiler Osmanlı arşiv vesikalarına kapsamlı olarak yansımıştır. Geminin İngilizler tarafından durdurulmasından sonra gerçekleşen yazışmalar ve diplomatik müzakereler Beauchamp konusunun teferruatıyla açığa çıkmasını sağlamıştır. Şöyle ki Riyâle-i Hümâyun kalyonu limandan ayrıldıktan hemen sonra İngiltere savaş gemilerince durdurulmuştur. Fransız diplomatı teslim alan İngiliz Kaptan Thomas Trowbridge, onu ve beraberindeki evrakı İstanbul'a göndermiştir. Casus henüz gemiden çıkmadan Osmanlı, İngiltere ve Rusya arasında diplomatik müzakerelerin konusu olmuştur⁴⁶.

İstanbul'a getirildiğinde, henüz teslim edilmemişken Reisülküttap Âtîf Efendi'yle yazışan Beauchamp, daha önceki diplomatik görevleri ve Mısır'a intikalinden bahsettikten sonra İskenderiye'ye gidişini ve gayesini de açıklamıştır. Kahire'de bilim heyetinde çalışırken temsilci olarak İstanbul'a gitmek üzere görevlendirildiğini ve yolculuk yapacağı Osmanlı korvetine binmek amacıyla İskenderiye'ye geldiğini söylemiştir. Kendisini götürmek şartıyla limandan çıkmasına izin verilecek olan Riyâle-i Hümâyun'un levazımını temin etmek göreviyle 24 Ocak 1799'da İskenderiye'ye geldiğini ifade eden Beauchamp, ihtiyaçları gidermek için gösterdiği gayret ve dikkatin geminin bütün tayfası tarafından bilindiğini belirtmiştir. Mısır'dan hareket ettiğinde Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya savaş açtığından kesinlikle haberinin olmadığını; fakat İngiltere tarafından itimada şayan olmayan bazı haberlerin yayıldığına değinmiştir. Osmanlı Devleti ile Fransa arasında iyi ilişkiler ve dostluk bağlarını güçlendirmekle

45 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 598-599.

46 *BOA, HAT*, 245/13801, 17 Zilkade 1213 (22 Nisan 1799).

görevlendirilen fevkalade büyükelçi Talleyrand'ın⁴⁷ İstanbul'a varmış olduğu beklentisi içinde olduklarını dile getiren diplomat, Bonapart'tan sadrazama hitaben yazılmış mühürlü bir mektup⁴⁸ ile kendi elçisine verilmek üzere bir yazı aldığını söylemiştir. Riyâle-i Hümâyun kalyonunun ihtiyaçları, karşıdan esen sert rüzgârlar ve İngiltere savaş gemilerinin saldırıları nedeniyle elli gün İskenderiye Limanı'nda beklemek zorunda kaldıklarını belirten Beauchamp, bu sırada Trieste'den yüklenen bir geminin geldiğini; ancak kendilerine savaştan haber vermediğini belirtmiştir. Onun ifadesine göre üç aydır Avrupa'dan ayrılmış olan bu gemi Mora'da uzun süre kalmış, tutulmadan serbest bırakılmıştı. Bütün bu barış umutlarına dayanarak gidebileceğini düşündüğünü yazan Beauchamp, limanın çıkışında İngiliz tümeni tarafından yakalandığını ve mektuplarının alındığını ifade etmiştir⁴⁹.

5. Osmanlı Gemisinin İskenderiye'den Ayrılması ve Beauchamp'ın Yakalanması

Osmanlı arşiv belgelerine göre Fransız ordusunun işgali sırasında, Donanma-yı Hümâyun gemilerinden *Ukâb-ı Bahrî* isimli elli sekiz topçeker (Riyâle-i Hümâyun kalyonu), Riyâle Bey İdris Kaptan idaresinde İskenderiye Limanı'nda bulunmaktaydı. İdris Bey, Fransızların niyetini öğrenmek için mülazım Emin Kaptan'ı Fransa donanmasının yanına göndermiştir⁵⁰. Emin Kaptan ile haber gönderen Fransız başkomutan Osmanlı Devleti'nin dostu olduğunu, zarar vermek için gelmediğini iddia ederek Hindistan'ı İngilizlerden kurtarmaya gittiği yalanıyla hileye başvurmuştur⁵¹.

İskenderiye'den ayrılmasına izin verilmeyen İdris Kaptan, Fransızların isteğiyle bir müddet sonra Tersâne-i Âmir'e gitmek üzere limandan demir almıştır. Riyâle-i Hümâyun'un limandan ayrılması ve Beauchamp'ın hikâyesi, kalyonun İngiltere donanması tarafından durdurulmasıyla ortaya çıkmıştır.

47 Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 332; İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 191-193, 228, 268, 269.

48 *BOA, HAT*, 245/13801-B, 3 Zilkade 1213 (8 Nisan 1799). Mektubunda dostluğunu ifade eden Bonapart, istekleri kabul edilmezse Osmanlı Devleti'ni tehdit etmekten çekinmemiştir.

49 *BOA, HAT*, 245/13801, 17 Zilkade 1213 (22 Nisan 1799).

50 Mısır Valisi Ebubekir Paşa, İstanbul'a gönderdiği 28 Temmuz 1798 tarihli yazısında; Fransızların İskenderiye önlerine gelişi üzerine İdris Bey, Riyâle-i Hümâyun subaylarından Emin Kaptan'ı iki çavuşun refakatinde geli sebeplerini öğrenmek gayesiyle göndermiştir. Fransız komutan, Emin Kaptan'ı o gece göndermeyerek limana gemi sokmuş, karaya asker çıkararak şehri işgal etmiştir. *BOA, HAT*, 163/6795-C, 22 Muharrem 1213 (6 Temmuz 1798); Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 325; *Osmanlı Belgelerinde...*, s. 340-343.

51 Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 325. Fransa ordusunun İskenderiye'ye gelişinden Mısır'ın kurtarılmasına kadar olan olaylar kaydeden dönemin ana kaynaklarından Ziyaname'de Riyâle-i Hümâyun, İdris Kaptan ve Beauchamp hakkında bilgi bulunmamaktadır. Mehmet İlkin Erkutun, *Ziyânâme (Sadrazan Yusuf Ziya Paşa ve Fransızların İşgali Üzerine Yapılan Osmanlı Devleti'nin Mısır Seferi 1798-1802) Tahlil ve Tenkitli Metin*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

İdris Bey, İstanbul'da yapılan sorgulamada Osmanlı kalyonunun İskenderiye'den çıkışı, Beauchamp'ın gemiye alınması, Fransızların Mısır'ı işgali ve oradaki durumu hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. İskenderiye'nin işgale uğraması üzerine düşman elinde mahkûm kaldığını belirten İdris Kaptan, firar ile kalyonu kurtarmaya imkân bulamadığını, dönüş için izin istediğinde gemisine bir Fransız'ı almak mecburiyetinde bırakıldığını belirtmiştir. Donanmanın savaş gemisine ihtiyacı varken böyle teçhizatlı bir kalyonun düşman elinde kalmasına sebep olmaktan çekindiği için Fransalı şahsı gemisine aldığını dile getirmiştir. Kalyonu kurtararak devlete hizmet etmek için oğlunu feda ettiğini söyleyen İdris Bey, Fransızların sunduğu tekliflere mecburi olarak rıza gösterip gemiyi kurtardığını ve sağlam bir şekilde Tersâne'ye getirdiğini belirtmiştir⁵².

Beauchamp'ı Osmanlı denizcisi kıyafetinde, Riyâle gemisiyle İstanbul'a yollayan Napolyon, Mısır'ı işgal etmiş olduğu hâlde Osmanlı Devleti'nin savaş ilanını geciktirme arzusunda idi. Beauchamp'ın Osmanlı gemisine bindirilmesi görevini İskenderiye'de komutan olarak bıraktığı Marmont'a yaptırmıştır⁵³. İdris Bey'in oğlunu rehin alan komutan, Beauchamp adlı Fransız diplomatın tayfa kıyafetinde gemiye bindirilmesini sağlamıştır.

Bir Fransız'ın gizlice bindirildiği Riyâle Bey'in kalyonunun İskenderiye Limanı'ndan çıkışı İngilizlerin gözetlemesi nedeniyle güçlkle gerçekleşmiştir. Ebukır'da Fransız donanmasını imha eden İngiliz filosu, İskenderiye açıklarına gelerek limanı denetim altında tutuyordu. İngiliz gemilerini fark eden Fransızlar, casusu götürcek olan gemiyi bir türlü limandan çıkaramamıştır. Osmanlı gemisi nihayet 13 Şubat 1799 tarihinde İskenderiye'den hareket edebilmiştir. Gemi limandan uzaklaştıktan kısa bir süre sonra İngiltere savaş gemileri tarafından durdurulmuştur⁵⁴.

İdris Bey'in sorguda anlattığına göre Osmanlı kalyonu, limandan beş mil kadar açıldıktan sonra İngiltere donanmasına ait sekiz adet kapak kaldırır savaş gemisiyle karşılaşmıştır. İngiliz filosunun kumandanı Trowbridge⁵⁵ gemiyi durdurduğunda yakalanacağını anlayan Beauchamp, İdris Bey'e birtakım vesikalar vermiştir. Beauchamp'ın "*Bu kâğıdlar vezir mektubudur; İngilizler görmesünler.*" diyerek verdiği evrakı İdris Kaptan çekmeceye koymuş, ardından gemisini İngiliz kumandanının gemisinin yanına

52 BOA, TS.MA.e., 577/4, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

53 BOA, HAT, 247/13933-B, 15 Şevval 1213 (22 Mart 1799). Napolyon, İskenderiye'yi ele geçirdikten sonra Mısır içlerine doğru ilerlemiştir. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 326-327; İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 223. İskenderiye'nin sorumluluğu ise General Marmont'a verilmiştir. Bkz. Nathan D. Jensen, "Marshal Auguste..."

54 İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 271.

55 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 605-606.

götürerek demirlemiştir. Filika ile kumandan gemisine yanaştığında “*Bu gemide Fransız var mıdır?*” sorusuyla karşılaşmıştır. İdris Bey’in olumlu cevabı üzerine İngiliz kumandan onu kendi gemisine çıkartmış, sohbet sırasında “*Senden olan Fransız’ı isterim.*” talebinde bulunmuştur. Bu adamın yerine bir kaptan, on yoldaş ve oğlunu rehin bıraktığını söyleyen İdris Bey’e karşılık olarak İngiliz komutan, bunu bildiğini; ancak Fransız için yakalama emri bulunduğunu, oğluna ve diğer rehinelere bir şey olmayacağını söylemiştir. İngiliz komutan, Fransız casusu almak üzere kendi gemisinin kaptanını İdris Bey’in yanında Osmanlı gemisine göndermiştir. Casusu eşya ve evraklarıyla birlikte teslim eden İdris Kaptan, tekrar İngiliz gemisine geçmiştir. Beauchamp’ı bizzat İngiltere filosunun komutanına teslim eden İdris Bey, gemisine döndükten sonra tekrar filikasını gönderip tercümanının gelmesini talep etmiştir. Fransız’ın daha önce kendisine verdiği ve çekmecede muhafaza ettiği evrakı tercümana teslim ederken “*Bu kâğıdları Boşam verdi, kumandana selam ile teslim eyle. Lakin bu kâğıdları sana verdiğimi Boşam duy-masın, evlâdına gadr olur.*” sözleriyle tembihte bulunmuştur⁵⁶.

Espitalier’in ifadesine göre Fransız diplomatın bindirildiği Riyâle için 13 Şubat 1799 günü öğleden sonra saat iki buçukta İskenderiye Limanı’ndan çıkış izni verilmiştir. Gemi gündüz vakti İngiliz savaş gemilerinin geçitlere demirlediği bir sırada hareket etmiştir. İngilizlerin ulaşabileceği bir mesafeye vardığında, saat dörtte Türk kaptana demir atma emri verilmiştir. İngiliz komutan Trowbridge, son günlerde İskenderiye’den serbest bıraktığı tarafsız gemiler aracılığıyla Osmanlı savaş gemisinin görevi ve taşıdığı şahsiyet hakkında istihbarat almıştı. Olayı Nelson’a yazan Trowbridge, Beauchamp’ın yakalanışını şöyle izah etmiştir⁵⁷:

“*Kaptanı çağırarak ona padişahın bir fermanını verdim. Okumamasına özen gösterdim ve ona her hainin başı için bir hatt-ı şerif olduğunu söyledim. Daha sonra korkmuş göründü ve bir casusun Fransız bir gemi kılavuzuyla birlikte, Türk kıyafetleri içinde gemide olduğunu itiraf etti. Derhal geminin kaptanını casusu ve kılavuzu almak üzere kalyona gönderdim. Fermanı tekrar tekrar gösterdiğimde casus o kadar korktu ki savaş gemisinde Bonapart’ın talimatlarını sakladığı yeri gösterdi. Riyâle kalyonununun kaptanına gelince, kendi oğlunu ve adamlarını rehin bırakmasına rağmen, durumundan çok az etkilenmiş görünüyor.*”

Beauchamp’ı diplomatik bir temsilci olarak görmeyi reddeden Trowbridge, onu sağlam bir koruma altında ve idam edilmesini tavsiye ederek İstanbul’a göndermeye karar

56 BOA, TS.MA.e., 577/4, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

57 Albert Espitalier, “La Mission...”, s. 599-600.

vermiştir. Bu nedenle casusla birlikte Riyâle-i Hümâyün kalyonunu Rodos'a götürme görevini Swifsture savaş gemisinin kaptanı Hallowell'a⁵⁸ vermiştir. İskenderiye'den yeni çıkmış olan Hallowell'a mürettebatı yabancılardan oluşan Osmanlı savaş gemisinin kaptanı İdris Bey'in şüpheli bir karakter olduğunu yazılı olarak bildirmiş ve bu gemiyi Rodos'a götürmesi gerektiğini emretmiştir. Hiç vakit kaybetmeden Osmanlı gemisi ile Rodos'a giderek gemiyi mutasarrıf Hasan Bey'e teslim etmesini ve şüphelerini ona bildirmesini önemle tembih etmiştir. Aynı zamanda Hallowell'a İstanbul'daki İngiliz elçisi Spencer Smith'e, bu davranışının nedenlerini ve alınması gereken kararları açıklayan bir mektup vermiştir. Mektubunda, bir Türk gibi giyinen Beauchamp'ı casus olarak alıkoyduğunu belirtmiştir. Üzerindeki talimatın içeriğine ve kostümüne göre bu şahsın casus olduğunu ifade etmiş ve asılarak idam edilmesi gerektiği kanaatini bildirmiştir⁵⁹.

İstanbul'a gideceğini, gemisinde Müslüman, reaya ve yabancı tüccarlar olmak üzere çeşitli milletlerden çok sayıda insan bulunduğunu belirten İdris Bey, İngiliz kumandanından bir gemi istemiştir. Kumandanın refakatine bir kalyon vermesiyle yanlarında Beauchamp olduğu İdris Bey Kıbrıs'a doğru hareket etmiştir. Swifsture gemisinin kaptanı Hallowell, 14 Şubat 1799 günü öğleden sonra saat dört buçukta, refakatinde Osmanlı kalyonu olduğu hâlde İskenderiye civarında bulunduğu yerden demir alarak yola koyulmuştur. Ertesi gün Riyâle'nin çok geride kaldığını fark edince saat yediden itibaren aralıklarla onu top atışlarıyla uyarılmış; ancak aradaki mesafe kapatılamayınca saat on birde demir atmış ve beklemek zorunda kalmıştır. Fazla su alan Osmanlı kalyonundaki arızanın geminin kolayca seyretmesini engellediğini fark eden Hallowell, güç bela yola devam ederek 17 Şubat 1799 günü öğleden sonra saat ikide nihayet Kıbrıs'taki Limasol Körfezi'ne ulaşmıştır. Osmanlı gemisini Rodos'a ulaştırmanın imkânsızlığını gören Hallowell, korveti Limasol Limanı'nda terk etmeye ve Beauchamp'ı Swifsture'a alarak yolculuğa devam etmeye karar vermiştir⁶⁰. Burada üç gün kaldıktan sonra 20 Şubat 1799'da akşam saat beşte, tutsak Beauchamp'ı Fransız rehberiyle birlikte alarak Rodos'a doğru hareket etmiştir. Adaya vardığında İstanbul'dan gelen Tigre savaş gemisine komuta eden Sidney Smith ile 28 Şubat 1799 sabahı buluşmuş ve Beauchamp'ın

58 "Rear-Admiral Sir Benjamin Hallowell Carew (1760-1834)", *Royal Museums Greenwich*, 14 Ocak 2022 (Çevrimiçi), <https://collections.rmg.co.uk/collections/objects/14073.html>, 14 Ocak 2022.

59 *BOA, HAT*, 245/13801-A, 3 Zilkade 1213 (8 Nisan 1799); Albert Espitalier, "La Mission...", s. 601.

60 Oldukça fazla miktarda su alan Riyâle-i Hümâyün kalyonu, üç günde Limasol (Leymon) Limanı'na ulaşabilmiştir. Aralıksız çalışan dört tulumbanın gemideki suyu boşaltmada yetersiz kaldığını gören İdris Bey'in refakatindeki Hallowell "Bu gemiyi boynuma alıp gidemem." diyerek Osmanlı gemisini Limasol'da bırakmış ve tutsağı alarak Rodos'a doğru yola çıkmıştır. *BOA, TS.MA.e.*, 577/4, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799). Albert Espitalier, "La Mission...", s. 600-602.

görevinin çeşitli yönleri hakkında bilgi vermiştir. Trowbridge'in asılmasını istediği casusa karşı daha insancıl bir ceza tavsiyesinde bulunan Sidney, Hallowell aracılığıyla İstanbul'daki kardeşi İngiltere Elçisi Spencer Smith'e özel bir mesaj göndermiştir. Mesajında söz konusu tutsağı bir casus olarak infaz etmektense Yedikule'ye hapsedmenin çok daha yararlı olabileceğini yazmıştır⁶¹.

Mart başında Rodos'a çıkan Hallowell, sonunda tutsağından kurtulmuştur. Adaya 2 Mart 1799 tarihinde gelmiş, ertesi sabah Beauchamp ve yanındaki Fransız kılavuzu bir teğmenin refakatinde Rodos Mutasarrıfı Hasan Bey'e göndermiştir. Kendisi de Syracuse'ya gitmek için 4 Mart'ta adadan ayrılmıştır. Burada ifadesi alınan Beauchamp, Mısır'daki ordunun genel olarak seferden memnun olmadığını, altı aydır bir damla bile şarap içmediklerini, bu sürede memleketlerinden bir haber alamayan askerlerin çok mutsuz olduklarını ve Fransa'ya dönmek istediklerini söylemiştir. İsyan raddesine gelen askerlerin Arapların eline düşmekten korktukları için subaylara itaat ettiğini ve İngilizlerin bu durumdan istifade edebileceği itirafında bulunmuştur⁶².

Fransız casusla birlikte Hasan Bey'e teslim edilen evrak 17 Mart 1799'da İstanbul'a ulaşmış ve Spencer Smith'e teslim edilmiştir. Trowbridge'den Beauchamp'ın yakalandığını bildiren bir yazı, Marmont ile İdris Bey arasındaki sözleşme, Bonapart'ın talimatları ve sadrazama hitaben yazılmış olan mektubun bulunduğu dosyayı alan Spencer Smith, Bâbiâli'ye bir uyarı notu göndermiştir. İskenderiye Limanı'ndan çıkan İdris Bey komutasındaki Riyâle-i Hümâyün kalyonunun İngiliz muhafız gemileri tarafından durdurularak içindeki Fransız'ın derdest edildiğini belirten elçi, düşmanla utanç verici bir antlaşma yapan Osmanlı kaptanının bir casusu yasa dışı olarak gemiye aldığı belirtmiştir. Bununla ilgili belgelerden bahseden elçi, kardeşinin tavsiyesine alırdmadan, Trowbridge'in önerisi doğrultusunda Beauchamp'ın bir casus olarak görülmesi ve ölümle cezalandırılması gerektiğine dikkat çekmiştir. İngilizlerin idam yönündeki görüşüne karşılık Bâbiâli, Bonapart'ın tekliflerinden istifade edilebileceği ve daha sonra barış müzakerelerinde işe yarayabileceği düşüncesiyle Beauchamp'ı tutuklamaktan yana tavır almıştır⁶³.

61 Trowbridge'in Beauchamp için önerdiği idamdan Bâbiâli'yi daha hafif bir ceza vermeye iten Siney Smith'in bu mesajı değildir. Spencer Smith, kardeşinin tavsiyesine rağmen diplomatın idam edilmesi gerektiğini savunmuş, Bâbiâli ise Bonapart'ın tekliflerine cevap vermek için Beauchamp'ın kullanılmasını düşündüğünden ölüm cezası vermemiştir. Albert Espitalier, "La Mission...", s. 600-602.

62 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 602.

63 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 602-603.

Hallowell'in Kıbrıs'ta arızalı gemisiyle baş başa bıraktığı İdris Kaptan ise uygun bir hava kollayarak demir alıp İstanköy yakınındaki Çatallar denen yere gelmiş, oradan Çeşme, Pire ve Bozcaada'ya geçmiştir. Her uğradığı yerde ikişer gün kalmış, Bozcaada'dan hareketle sağ salım İstanbul'ulaşmış ve gemiyi Tersâne'ye bağlamıştır⁶⁴.

Osmanlı başkentine gönderilen Beauchamp'ın üzerindeki belgeler, casusu teslim alan Rodos mutasarrıfı vasıtasıyla İstanbul'a gönderilmiştir. Bâbîâli'ye ulaştıktan sonra maddeler hâlinde tercüme edilen evrak Mart 1799 tarihinde padişaha sunulmuştur. On maddeden oluşan talimat, casus olarak gönderilen diplomatın hareket tarzının önceden ayrıntılı olarak planlandığını ortaya koymuştur. Belgenin içeriği Bonapart'ın diplomata verdiği talimnameyle aynıdır. Belgeye eklenen uyarıya göre İdris Bey, oğlu hakkında ne derece rahat ve güven istiyorsa Beauchamp için de aynı şartların sağlanmasına dikkat etmelidir. Bu hususların yerine getirilmesinde beklenmeyen bir engel çıktığında İdris Bey, Beauchamp ile istişare etmelidir⁶⁵.

Osmanlı arşiv belgelerine göre Akdeniz'de bir Fransız casusun yakalandığına dair haberlerin İstanbul'a gelmesi Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya'yı birbirine yaklaştırmıştır. Napolyon'un bazı mektuplarını taşıyan ve İskenderiye'den tamir için İstanbul'a gelecek olan Riyâle Bey'in gemisine atlayan Beauchamp'ın İngiltere donanması tarafından yakalandığı ve idam edilmek üzere bir İngiliz gemisinde hapsedildiği haberi üzerine Osmanlı Devleti olaya müdahil olmuştur. Rusya ve İngiltere'nin İstanbul'daki elçileriyle konu müzakere edilmiş, bu casusa yapılacak muamelenin belirlenmesi için Beauchamp'ın İstanbul'a getirilmesine karar verilmiştir⁶⁶.

Haziran 1799'da Sadâret'ten III. Selim'e verilen bir telhiste, bu casusluk olayı teferuatıyla izah edilmiştir. Telhisin muhtevâsından anlaşıldığına göre sadrazamla görüşen Rusya elçisi, Riyâle gemisinin Fransa işgali altındaki İskenderiye'den nasıl çıktığını sormuştur. Buna dair tahriratın henüz geldiği, keyfiyetin bilinmediği; ancak Osmanlı kalyonunun İskenderiye'den çıktığı haberinin ulaştığı elçiye söylenmiştir. Elçiye henüz olayı ayrıntılarıyla aydınlatacak yazıların gelmediği, geminin bazı vesile ve desiselerle çıkmış olabileceği bilgisi verilmiştir. Bunun üzerine Rusya elçisi İskenderiye'de bulunan İngiltere donanması kumandanından İstanbul'daki İngiltere Elçisi Spencer Smith'e⁶⁷ bir yazının gelmiş olduğunu belirtmiştir. Smith'in haber vermesi üzerine müzakere

64 BOA, TS.MA.e., 577/4, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

65 BOA, HAT, 247/13933-B, 15 Şevval 1213 (22 Mart 1799).

66 Mısır'ın işgali üzerine bu Fransa'nın rakipleri olan Rusya ve İngiltere ile ittifak antlaşmaları yapılmıştır. Halil Nuri Bey, *Tarih-i Nuri Bey*, v. 277a-277b.

67 Spencer Smith, bu sırada İngiltere'nin İstanbul elçisi olarak görev yapıyordu. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 35.

ettiklerini, konu hakkında elçinin Bâbiâli'ye bir takrir vereceğini söylemiş ve vakayı anlatmıştır. Şöyle ki İskenderiye Limanı'ndan çıkan Riyâle-i Hümâyün'u takip etmekte olan İngiltere donanmasının kumandanı, geminin Osmanlı kalyonu olduğunu anlayarak müdahale etmemiş; “İçinde düşmanın bir adamı var mıdır, bir defa aramak harp kaide-lerindedir.” diyerek gemide arama yapmak istediğini İdris Bey'e söylemiştir. Yaptığı aramada Bonapart tarafından gönderilmiş olan Beauchamp isimli Fransız'ı bulmuş, üzerinde çıkan talimatname ve İdris Bey'in İskenderiye kumandaniyla olan mukavelesini almıştır⁶⁸. Olayı bu şekilde Rusya elçisine aktaran Simith “*Beauchamp'ın müfsid ve şerir biri olduğunu, Mısır'dan bu şekilde çıkışından bile onun casusluğunun anlaşıldığını, bu gibilerin asılarak idam edilmesi gerektiğini*” söylemiştir. Smith'in vereceğini söylediği takrir ile keyfiyetin ortaya çıkacağını belirten Rusya elçisine “*Bakalım İsmi takrîrini takdim eyledikde ne vech ile iktiza eder ise elçi beyle dahi muhâbere olunur.*” diye cevap verilmiştir⁶⁹.

Telhise göre aynı gün Riyâle kalyonunun İskenderiye'den ne şekilde çıktığını ve Beauchamp'ın İngiltere gemisine alındığını bildiren Kıbrıs muhassılının⁷⁰ kamesi padişaha sunulmuştur. Ancak bu sırada Rusya elçisiyle görüşmede bulunan reisülküttap, söz konusu yazıdan ertesi gün haberdar olabilmıştır. İngiltere elçilik tercümanını hemen Bâbiâli'ye çağıran reis efendi, olayı öğrenmeye çalışmıştır. Önceki gün Rusya elçisiyle sohbetinde İngiltere elçisinin bir yazı sunacağından bahsedildiğini, durumun açıklığa kavuşması için söz konusu yazının bir an evvel gönderilmesi talebini iletmiştir. Tercüman söz konusu yazıları Bâbiâli'ye teslim etmiştir⁷¹.

6. Beauchamp'ın İstanbul'a Getirilmesi

İngilizlerin eline geçen Beauchamp, casus olarak kabul edilmiş ve idam edilmek istenmişti. Osmanlı kaptanının rehin tutulan oğlunun karşılık olarak öldürülme ihtimali üzerine İstanbul'a gönderilmesine karar verilen Beauchamp, bir İngiliz savaş gemisinin refakatinde Riyâle kalyonuyla Kıbrıs ve Rodos üzerinden Osmanlı başkentine doğru yola çıkarılmıştır. Ancak arızalı olan Osmanlı gemisi zorlukla Kıbrıs'a gelebilmiştir. Riyâle-i Hümâyün'u Kıbrıs'ta bırakan İngiliz kaptan, Beauchamp'ı Rodos'a götürerek Osmanlı yetkilisine teslim etmiştir. Rodos mutasarrıfı da Fransız'ı teslim edilen evrakla

68 Rusya elçisinin bahsettiği şekilde bir mukavelenin olmadığı İdris Bey'in ifadesinden anlaşılmıştır. Aynı ifade Fransız casusunun İdris Bey'in rızasıyla İngilizlere verildiğini, Rusya elçisinin iddia ettiği gibi Osmanlı gemisinde arama yapılmadığını ortaya koymuştur. *BOA, TS.MA.e., 577/4, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).*

69 *BOA, HAT, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).*

70 Fransızların Mısır işgali üzerine Karaman Valisi Pekmezci Mehmed Paşa'nın uhdesine Kıbrıs muhafızlığı görevi de verilmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 330.

71 *BOA, HAT, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).*

birlikte İstanbul'a göndermiştir. İngiltere Elçisi Spencer Simith, Beauchamp'ın idamını talep etmişse de ileride sulh yapılması durumunda işe yarayacağı düşüncesiyle Bâbüâlî bu şahsın idamına yanaşmamıştır⁷².

Diğer taraftan İskenderiye önlerinde dolaşan İngiliz donanması gemileri kaptanlarından Trowbridge, 1799 yılı başlarında Fransa casusu Beauchamp'ın bir gemiyle İstanbul'a gönderilmiş olduğunu Osmanlı başkentindeki elçisine bildirmiştir. Riyâle kalyonuyla İskenderiye'den hareket eden Beauchamp adlı Fransız'ın casus olduğunun anlaşıldığını ve tutuklanması gerektiğini bildiren İngiliz kaptan, Mısır ve İskenderiye'de yayılan veba hastalığı⁷³, maaş alamayan askerler ve Müslüman ahaliye yüklenen vergiler nedeniyle Fransa ordusunun güç kaybettiğini haber vermiştir⁷⁴.

Rodos'tan Bâbüâlî'ye ulaştırılan İngiliz kaptanın yazısı tercüme edilerek 8 Nisan 1799'da padişaha sunulmuştur. Riyâle-i Hümâyün'un İskenderiye'den çıkışını anlatan mektup, kalyonun bir İngiliz gemisi eşliğinde Rodos'a gönderildiğini ifade etmiştir. Osmanlı gemisinin içinde bulunan Beauchamp ile yanındaki kılavuzun tutuklandığını ifade eden İngiliz kaptan, bu Fransız'ın casus gibi bir adam olduğunu, bu gibilerin haklarında icra edilmesi gereken muamelenin asılarak idam edilmek olması gerektiğini zikretmiştir. Ancak Beauchamp ve beraberindeki adamın şimdilik İstanbul'a gönderildiğini, bunlar hakkında ne tür bir muamele icra edileceğine Osmanlı Devleti'nin karar vermesi gerektiğine işaret etmiştir⁷⁵.

İstanbul civarına getirilen Beauchamp hemen şehre sokulmamış, Osmanlı yetkilileriyle İngiliz elçiliği arasında birtakım görüşmeler yapmıştır. Bu arada yazılı olarak casusun gagesi sorulmuş, o da kurtulma çareleri aramaya koyulmuştur. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Beauchamp vasıtasıyla Napolyon'un gönderdiği mektuplardan bazıları tercüme edilerek 3 Haziran 1799 tarihinde bir telhisle III. Selim'e sunulmuştur. Buna göre Bonapart'ın gönderdiği casusu İngilizler yakalayıp Rodos Mutasarrıfı Hasan Bey'e teslim etmiş ve İstanbul'a gönderilmesini sağlamıştır. Casusun beraberinde verilen evrak zarfının üzeri İstanbul'daki İngiltere elçisine hitaben yazıldığı için onları da elçiliğe vermek üzere beraberinde göndermiştir. Söz konusu belgelerin Bâbüâlî'ye verilmesi istendiğinde İngiliz elçisi vesikalari tercümanıyla göndermiştir. Bu yazılardan İngiliz kaptanın kendi

72 Soysal'ın ifadesinden Beauchamp'ın İngiltere savaş gemisinin refakatinde İstanbul'a getirildiği anlaşılmaktadır. Su almakta olan Riyâle gemisinden Kıbrıs'ta ayrılan İngiliz kaptan Rodos'a gitmiştir. Rodos mutasarrıfının temin ettiği bir gemiyle birlikte casus İstanbul'a getirilmiştir. İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 272.

73 Askerler arasında yayılan veba hastalığını Fransız komutanlar bir süre askerlerden gizlemiştir. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 39.

74 BOA, HAT, 245/13801-A, 3 Zilkade 1213 (8 Nisan 1799).

75 BOA, HAT, 245/13801-A, 3 Zilkade 1213 (8 Nisan 1799).

elçisine hitaben kaleme aldığı yazı ve Bonapart tarafından sadrazama yazılmış olan mektup ayrı ayrı tercüme edilerek padişaha sunulmuştur⁷⁶.

İstanbul yolundayken Bâbiâli ile yazışma imkânı bulan Beauchamp'tan bir takrir alan Sadâret, yazının tercüme edilmesi için Dîvân tercümanı vasıtasıyla dil bilen dirayetli birini bulmaya çalışmıştır. İstanbul civarında yaşayan birinin söz konusu yazıyı tercüme edebileceği tespit edilmiştir. Yapılan araştırma neticesi bulunan kişinin güvenilir olduğu anlaşılmış ve metin tercüme ettirilerek padişaha sunulmuştur. İlgili yazının üzerindeki Sadâret notunda, casusu getiren geminin hâlâ İstanbul yakınında tutulduğuna ve bu hususta İngiltere elçisiyle müzakere edildiğine işaret edilmiştir. Geminin İstanbul'a getirilmesini uygun bulan Sadâret, Beauchamp hakkında ne tür bir muamelelerin uygulanacağına daha sonra karar verileceğini belirtmiştir⁷⁷.

Bu arada İstanbul'a varmadan Beauchamp'ın ayrıntılı olarak ifadesinin alınması için daha önce padişaktan izin istendiğini belirten Sadâret, bu iş için güvenilir bir adamın gönderildiği bilgisini vermiştir. Beauchamp'ın yazısı geldiğinde derhâl sunulacağını belirten sadrazam, gerekirse Rusya ve İngiltere elçileriyle görüşülerek casusa nasıl muamele edileceğine karar verileceğini arz etmiştir. III. Selim de telhisin üzerine "*Elçilerle söyleşilip kaydı görüle.*" hattını yazarak İngiltere ve Rusya elçilerinin görüşü alındıktan sonra karar verilmesini istemiştir⁷⁸.

Beauchamp'ı getiren kalyon henüz başkente girmemişken tercüman Alexandre de Sutoz vasıtasıyla kaptanla irtibat kuran Reisülküttap Âtîf Efendi, 27 Mart 1799'da Fransızca bir mektup göndererek casusun İstanbul'a getirilmesini istemiştir⁷⁹. İstanbul'a getirilen Beauchamp, reisülküttabın mektubuna 29 Mart 1799 tarihinde verdiği cevapta görevi hakkındaki iddiaları doğrulamıştır. Seyahat arkadaşlarından birini kaybettikten ve Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan bir geri çağırma mektubu beklediği bir sırada hastalandığını ve İskenderiye'de tedavi gördüğünü belirttikten sonra Maskat'taki konsolosluk görevi ve Mısır'a gidiş serüvenini anlatmıştır. Tam da Fransızların Mısır'daki haberlerinden birkaç gün sonra yola çıktığını, Dimyat üzerinden Kahire'ye giderek bilim heyetine girdiğini ve bilimsel çalışmalarla meşgul olduğunu belirten Beauchamp, Suriye'den ayrıldığı sırada Halep ve Lazkiye dışında

76 BOA, HAT, 246/13907, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

77 BOA, HAT, 245/13801, 17 Zilkade 1213 (22 Nisan 1799).

78 BOA, HAT, 246/13907, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

79 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 602-603. Amedcilikten 5 Mart 1798 tarihinde reisülküttaplığa getirilen Ahmed Âtîf Efendi, Mısır'ı işgali sırasında Rikâb-ı Hümâyun riyasetine nakledilmiştir. İsmail Hamî Danişmend, *İzahlı Osmanlı...*, s. 643.

Fransızların Doğu Akdeniz kıyılarının tamamında kilitli olduğunu gözlemlediğini ifade etmiştir. Kahire'den ayrıldığında, Osmanlı Devleti'nden Fransa Cumhuriyeti'ne savaş ilanına dair resmî bir bilgi olmadığını sadece İngiltere tarafından şüpheli raporlar aldıklarını, işlerin daha iyi olacağına ve Talleyrand'ın olağanüstü büyükelçi olarak İstanbul'da bulunduğu inandıklarını belirten Beauchamp, amacının Osmanlı ve Fransa devletleri arasındaki dostluk bağlarını yenilemek olduğunu iddia etmiştir. Bu gaye ile Bonapart'ın kendisine sadrazam ve Talleyrand için birer mühürlü mektup verdiği ileri sürmüştür⁸⁰.

Başkomutan Bonapart adına, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan Fransız tüccar ve konsoloslarının kurtuluşunu müzakere etmek ve serbest bırakılmalarını sağlamakla görevli olduğu iddiasında bulunan Beauchamp Müslümanlara, Osmanlı tebaası ve tüccarlarına herhangi bir zarar vermek niyetinde olmadıklarını ifade etmiştir. Bonapart'ın Bâbüâli ile Fransa arasındaki barışı yeniden tesis etme arzusunu, Osmanlı ordularına karşı silah çevirmek istemediğini ve büyükelçi Talleyrand'ın görüşmelerinin olumlu sonuçlarını getirme niyetinde olduğunu dile getiren Beauchamp, savaşın durumu değiştirdiğini belirtmiştir. Savaşın iki imparatorluğu birbirinden ayırdığı mevcut koşullarda görevinin geçersiz hâle geldiğini, bir diplomatik temsilci olarak muamele görmek ve güvenli bir şekilde İskenderiye'ye geri gönderilmek istediğini söylemiş; itimat mektubu olmasa da Fransız tüccarların serbest bırakılması talebini yenilemiştir⁸¹.

7. Beauchamp'a Verilecek Cezanın Tespiti

Bir Fransa casusunun Rodos'tan İstanbul'a gönderildiği haberinden sonra Beauchamp'a ne tür bir cezanın tatbik edileceği tartışmaları başlamıştır. Bu konuda Bâbüâli, İngiltere ve Rusya'nın İstanbul'daki elçileriyle müzakerelerde bulunarak bir karara varmaya çalışmıştır.

Bu esnada Kıbrıs muhassılının Beauchamp hakkında gönderdiği bir takrir Bâbüâli'ye ulaşmıştır. III. Selim'e sunulan bu yazı, bir Osmanlı kalyonunun İskenderiye'den ayrıldığı ve içindeki Fransa casusunun, İngiliz Komutan Trowbridge tarafından alındığı haberini taşıyordu. Ancak bu sırada Bâbüâli'ye gelen Rusya elçisi de aynı istihbaratı getirmiştir. Ardından İngiltere elçisi de konuyla ilgili belgeleri Osmanlı yetkililerine teslim etmiştir. Bu belgeler dikkate alınarak Beauchamp'a verilecek cezaya karar verilmeye çalışılmıştır. Bu konuda görüş bildiren İngiltere elçisi kendi devletinde de yürürlükte

80 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 603-605.

81 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 599-603.

olan kurallara göre bu gibi casusların idam edildiğini, dolayısıyla Beauchamp'ın ortadan kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir⁸².

Sadâret'in mevzuu III. Selim'e izah eden yazısına göre casusun alenen idam edilmesi İskenderiye'de rehin tutulan İdris Bey'in oğlu, mülazım kaptan ve alıkonulan diğer on tayfanın öldürülmesine sebep olacaktır. Bununla birlikte casusun talimnamesi henüz tercüme aşamasında olduğundan teferruatıyla anlaşılma-ş ise de Beauchamp'ın elçilik vazifesiyle Bonapart tarafından gönderilmiş olduğu ihtimali ortaya çıkmıştır. Bu şekilde temsilci olarak gönderilen birinin alenen idam edilmesinin Osmanlı Devleti'nin Paris'teki elçisi Ali Efendi'ye⁸³ zarar vereceği de düşünölmelidir. Yine casusun idamı muhaberenin kesilmesine sebebiyet vermemelidir. Casusun öldürölmesi Fransa taraflarından gelenlere ve Mısır'dan kendi istekleriyle ayrılanlara taarruz edilmemesi gayesiyle neşredilen beyannameye aykırı olacaktır. Ancak şöyle bir yol takip edilebilir: Beauchamp İstanbul'a getirilir, saldırıya uğramadan selamete ulaştığına dair Napolyon'a hitaben bir mektup yazdırılarak gönderilebilir. İskenderiye'de tutulan rehinelere salıverildikten sonra adı geçen casus gizlice idam edilebilir. Bu durumu değerlendirmesi için İngiltere elçisine tercümanıyla haber yollanmış, bu çözüm şekli ayrıca Rusya elçisine de bildirilmiştir⁸⁴.

Padişaha sunulan telhiste ifade edildiğine göre her iki elçi de bu durumu tasvip etmekle birlikte Napolyon'a bu şekilde mektup yazmayı Rusya elçisi sakıncalı bulmuş; aşırı şüpheli, hilekâr, bozguncu ve desiseci olan Bonapart'ın bu yazıyı kendi fesadına vesile yapacağından çekinmiştir. Bonapart'ın “*Osmanlı Devleti'ne gönderdiğim elçiden cevap geldi.*” diyerek bazı yalan ve uydurma şeylerle kötü emellerini meşrulaştıracağını dile getirmiştir. Kıbrıs muhasasının gönderdiği yazıya nazaran Beauchamp'ın henüz İngiltere

82 BOA, HAT, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

83 Morali es-Seyyid Ali Efendi, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya atadığı ilk ikamet elçisidir. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Seferleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 234. Ali Efendi, Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korumak için iki devlet arasındaki ilişkileri geliştirmekle uğraşmıştır. Fransa'yla bir dostluk antlaşması imzalanması ve mevcut ticari antlaşmaların yenilenerek Osmanlı tüccarlarının haklarının mütekabiliyet esasına göre düzenlenmesi için çaba sarf etmiştir. Ancak Talleyrand ve Bonapart'ın dostluğunu kazandığı zehabına kapılarak Fransa'nın Osmanlı Devleti aleyhindeki savaş hazırlıklarından haberdar olamamıştır. Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay, 1988, s. 25-23. Ali Efendi'nin biyografisi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmani*, C.III, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1311, s. 554; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C.I, haz. Nuri Akbayan, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 254-255. Ayrıca Seyyid Ali Efendi'nin Paris elçiliği ve Mısır Seferi süresindeki görevi hakkında geniş bilgi için bkz. Maurice Herbet, *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi “Morali Esseyyit Ali Efendi” (1797-1802)*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, Pera Yayınları, 1997, s. 115-153; Nihat Karaer, “Fransa'da İlk İkamet Elçiliğinin Kurulması Çalışmaları ve ilk İkamet Elçimiz Seyyid Ali Efendi'nin Paris Büyökelçiliği (1797-1802) Sürecinde Osmanlı-Fransız Diploması İlişkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.51, Mayıs 2012, s. 63-92.

84 BOA, HAT, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

gemisinde bulunduğu kanaati ortaya çıkmıştır. İngiliz Elçiliği'nin yazısı olmadan İngiltere kaptanının casusun tesliminde tereddüt etme ihtimali vardır. Bunun için İngiltere elçisine tekrar haber gönderilmelidir. Üzerindeki talimname içeriğinden temsilci olarak gönderildiği anlaşılan Beauchamp'ın idam edilmesinin yukarıda belirtilen mahzurlara sebep olacağı, adı geçen şahsın İstanbul'a getirilerek İngiltere elçisinin sarayında hapsedilmesi münaşip olacaktır. Bu şahsın sözlü ifadesi anlaşıldıktan sonra memuriyetinin mahiyeti kesin olarak açığa çıkacaktır. Ardından müttefik devletlerin elçileriyle müzakere edilerek nasıl bir muamele yapılması gerekiyor ise ona göre hareket edilecektir. Beauchamp'ı İstanbul'a getirmesi için bir kırlangıç gemisi gönderilmesinin düşünüldüğü ifade edilerek durum Rusya elçisine de bildirilmiş; ancak henüz cevabı gelmemiştir⁸⁵.

Sadâret'in telhisinde ifade edildiğine göre bu şahsın ortadan kaldırılması gerekli ise de idamının bazı sorunlara sebep olacağı açıktır. Şimdilik Beauchamp'ın İstanbul'a getirilmesi, tevkif edilerek memuriyetinin mahiyetinin öğrenilmesi ve söz konusu talimnamesinden başka üzerinde gizli vesika varsa elinden alınması yeterlidir. Rusya ve İngiltere elçileriyle değerlendirme yapıldıktan sonra gereken muamelenin vaktin ve maslahatın icabına uygun olarak yerine getirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu konuda elçilerin vereceği cevap padişaha takdim edilecektir⁸⁶.

Beauchamp'a verilmesi gereken ceza konusunda Bâbîâlî'de değerlendirmeler yapılırken müttefik İngiltere ve Rusya elçilerinin de görüşleri alınmış, Kıbrıs ve Rodos'tan gelen yazılar incelenmiştir. Bu sırada casus İstanbul'a getirildiği gibi üzerinde çıkan yazılar tercüme edilerek tetkik edilmiş, içerikleri tam olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine sorgusunda verdiği ifadeler dikkate alınarak Beauchamp'ın İstanbul'a geliş gayesi tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu arada gemisini Tersâne'ye getirmiş olan İdris Kaptan'ın da sorgusu yapılmıştır. Ortaya çıkan tüm bilgiler eldeki Fransız vatandaşına yapılacak muamele ve uygulanacak ceza konusunda belirleyici olmuştur.

Elde edilen veriler Beauchamp'ın Osmanlı gemisine bindirilerek İstanbul'a gönderilme şekli ve üzerindeki talimname casusluğunun işareti olarak kabul edilmiştir. Ancak üzerinde Bonapart tarafından sadrazama gönderilen bir mektubun çıkması bu şahsın diplomatik bir temsilci olduğu kanaatini de ortaya koymuştur. Casusların idam edilmesi diğer devletlerde de kural olmasına rağmen Beauchamp'ın resmî bir temsilci olarak değerlendirilmesi kanaati meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti, casus diye teslim edilen bu şahsı Fransa'nın resmî görevlisi olarak kabul etmiş ve tutuklamıştır.

85 BOA, HAT, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

86 BOA, HAT, 247/13933, 29 Zilhicce 1213 (3 Haziran 1799).

8. Beauchamp'ın Tutukluluğu

Osmanlı Devleti'nin savaş ilan ettiği devletlerin elçileri ile diplomatik temsilcilerini bir süre hapsedtiği bilinen bir kuraldır. Bu durumda Beauchamp da tutuklanmıştır. Bu gibi durumlarda diplomatlar Yedikule'ye hapsedilirdi. Ancak Beauchamp'ın İstanbul Boğazı'nda bulunan Kılâ'-ı Seb'a denilen kalelerden Rumelifeneri Kalesi'ne hapsedilmesine karar verilmiştir.

İstanbul'a getirilen Beauchamp, diplomatik temsilci statüsünde olduğunu savunmuş olsa da hapsedilmekten kurtulamamıştır. İngiltere'nin casus kabul edilerek idamını istemesine rağmen daha sonra barış müzakerelerinde işe yarayabileceği düşüncesinde olan Bâbîâli tutuklanmasını daha münasip görmüştür. Bu konuda bir makale neşreden Espitalier, koşullara bağlı olarak mahpusta Beauchamp'a hürmetle muamele edildiğini belirtmiştir. Ona göre Bonapart, diplomatın tutukluluğunu bir kayıp olarak görmemiştir. İngiliz Komutan Trowbridge ise Beauchamp'ı İstanbul'a darağacına göndererek bir ustalık yaptığını düşünmüştür. Gerçekte Bonapart'ın önerilerini öğrenen Türkler, onun anlaşma isteğini not etmiştir. Ancak her şeyden önce Sidney Smith, Rodos'ta Beauchamp ile yaptığı tesadüfi görüşmeden yararlanmasını bilmiş; Bonapart'ın kuryesi sayesinde Fransızları Mısır'dan çıkarma planını gerçekleştirebileceğini anlamıştır⁸⁷.

Osmanlı arşiv belgeleri Rumelifeneri Kalesi'nde Beauchamp'ın beraberinde bir kişinin daha mahpus olduğuna göstermektedir. Hizmetkâr olarak kayıtlı olan sahsın kimliği ve ne tür bir hizmet sunduğuna dair vesikalarda açıklama bulunmamaktadır. Ancak yakalanmasıyla ilgili bir belge casusun yanında bir kılavuzun da bulunduğu işaret etmektedir. Yine casusu Rodos'a getirerek mutasarrıf Hasan Bey'e teslim eden İngiliz Kaptan Hallowell, Bâbîâli'ye hitaben bıraktığı mektupta casusun yanında bulunan ikinci bir şahıstan bahsetmiştir. Kaptanın 8 Nisan 1799 (3 Zilkade 1213) tarihli mektubu, Riyâle-i Hümâyun gemisinde ele geçirilen Beauchamp ve beraberinde bulunan kılavuzun tutuklandığını haber vermektedir⁸⁸. Dolayısıyla kalede casusun yanında mahpus bulunan hizmetkâr bu kılavuzdur.

Osmanlı arşiv belgeleri Rumelifeneri Kalesi'ne hapsedilen Fransa casusu Beauchamp ile yanındaki hizmetkârına masraflarını karşılamaları için günlük iki kuruş tayinat verildiğini göstermektedir. Bu şahısların masraflarının karşılanması için verilen meblağ, defterdarın onayından sonra Darphâne tarafından ödenmiştir. Bu paranın kaynağı savaş sırasında el konulan Fransız mallarıdır.

87 Albert Espitalier, "La Mission...", s. 605-606.

88 *BOA, HAT*, 245/13801-A, 3 Zilkade 1213 (8 Nisan 1799).

Beauchamp ve adamına tayinat ödenmesi için Karadeniz Boğazı'ndaki Kılâ'-ı Seb'a nazırı⁸⁹, Defterdarlığa takrirler göndermiştir. Defterdarın havalesiyle ilgili kalemlerde kayıtlara bakılarak daha önce ne kadar ödeme yapıldığı tespit edilmiştir. Başmuhasebe Kalemi'ndeki derkenar işleminden sonra ödemenin yapılacağı ayın gün sayısına bakılarak ödenmesi gereken miktar tespit edilmiştir. Ardından Başmuhasebe'de hazırlanan bir telhisle durum defterdara izah edilmiş ve ödeme onayı istenmiştir. Defterdarın buyruldu şeklinde verdiği onaydan sonra maliye kalemlerinde gerekli işlemler tamamlanmış ve ödeme yapılmıştır.

Defterdarlık'taki ödeme işlemleriyle ilgili arşiv belgeleri, Rumelifeneri Kalesi'nde padişah fermanıya hapis bulunan Beauchamp ve hizmetkârına tayinat ödendiğini göstermektedir. Belgelere göre 15 Ekim 1799'da iki kişi için 1214 yılı Rebiyülahir aylığı olarak 58 günlük yevmiye verilmesi gerektiği hesaplanmış, kuruş cinsinden olan yevmiyelerin karşılığı 9.280 akçe olarak ödenmiştir⁹⁰. Yine aynı şahısların Hicrî 1215 Rebiyülahir aylığı hakkında Kılâ'-ı Seb'a nazırının takriri üzerine Defterdarlık'ta yapılan derkenar ve hesaplama neticesi tayinat olarak 29 Eylül 1800 tarihinde 58 kuruş ödenmiştir. Derkenar kayıtları önceki ay 30 gün için 2'şer kuruştan 60 kuruş ödendiğini ortaya koymuştur⁹¹.

Başka bir belge, Kılâ'-ı Seb'a' Nazırı İsmail Ağa'nın Karadeniz Boğazı'nda bulunan Rumelifeneri Kalesi'nde mahpus olan Beauchamp ve hizmetkârına tayinat ödenmesi için müracaatta bulunduğunu göstermektedir. İsmail Ağa, belirlenmiş olan günlük 2'şer kuruştan bir aylık tayinat bedeli olan 60 kuruşun ödenmesi için Defterdarlığa bir takrir göndermiştir. Defterdarlık'ta 21 Ekim 1800 tarihinde yapılan derkenar ve hesaplama neticesi adı geçen Fransız mahpuslara 60 kuruşun ödenmesi gerektiğinin anlaşılması üzerine başmuhasebeci tarafından telhis düzenlenmiştir. İsmail Ağa'nın takriri, derkenar ve hesaplamaya değinen başmuhasebeci, ödenmesi gereken meblağın Darphâne-i Âmire'deki Fransa akçesinden ödenmesi için defterdarın onayını istemiştir. Defterdarın 24 Ekim 1800 tarihli buyruldu ile Beauchamp ve hizmetkârının Hicri 1215 yılı Cemaziyülevvel ayına ait tayinatı olan 60 kuruş ödenmiştir⁹². Yine aynı şahısların günlük 2'şer kuruşluk yevmiyelerinin ödenmesi için İsmail Ağa, Defterdarlığa hitaben 1800 yılının kasım ayı sonunda bir takrir yazmıştır. Takrir ile Beauchamp ve hizmetkârına

89 Beauchamp'ın mahpus olduğu dönemde Kılâ'-ı Seb'a nazırlığı görevi İsmail Ağanın uhdesinde bulunmaktaydı. Ödemeye ilgili bazı takrirlerin altında "Kılâ'-ı Seb'a Nâzırı İsmâ'il Ağa" ibaresi vardır. *BOA, Cevdet Hariciye (C.HR.)*, 23/1121, 5 Cemaziyülahir 1215 (24 Ekim 1800).

90 *BOA, Ali Emiri Selim 3 (AE.SSLM.III)*, 389/22460, 15 Cemaziyülevvel 1214 (15 Ekim 1799).

91 *BOA, C.HR.*, 27/1316, 16 Cemaziyülevvel 1215 (5 Ekim 1800).

92 *BOA, C.HR.*, 23/1121, 5 Cemaziyülahir 1215 (24 Ekim 1800).

Hicri 1215 senesi Cemaziyülahır ayında günlük 2'şer kuruştan ödenecek olan 60 kuruşun verilmesi ricasında bulunulmuştur. Derkenar kayıtlarına bakarak hesaplama yapan başmuhasebeci, hazırladığı telhis ile 29 gün çeken bu ay için günlük 2 kuruştan 58 kuruşun ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Defterdarın 18 Kasım 1800 tarihli buyruğusu ile 10 Aralık 1800 tarihinde gereken ödeme yapılmıştır⁹³.

Osmanlı arşiv belgeleri, söz konusu kişilere tayinat bedeli ödenmesiyle ilgili Kılâ'-ı Seb'â nazırının son olarak Nisan 1801'de Defterdarlığa takrir gönderdiğine işaret etmektedir. Nazır, Beauchamp ve adamına tahsis edilen Hicri 1215 yılı Zilkadesi aylığı olan 60 kuruşun verilmesi ricasında bulunmuştur. Defterdarlık'ta yapılan inceleme neticesi adı geçenlere önceki ayda 29 gün için 58 kuruş ödendiği anlaşılmış ve Zilkade ayı yevmiyelerinin toplamı 30 gün üzerinden 60 kuruş olarak hesaplanmıştır. Derkenar ve hesaplama sonra başmuhasebeci konuyla ilgili telhisi yazarak defterdarın onayına sunmuştur. Kılâ'-ı Seb'â nazırının müracaatına değinen başmuhasebeci, hesap ve derkenar kayıtlarından adı geçen kişilere 1215 yılı Zilkade aylığı olarak 30 günlük 60 kuruş verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Defterdarın 22 Nisan 1801 tarihli onayı üzerine işlemler tamamlanarak 29 Nisan 1801 tarihinde ödeme yapılmıştır⁹⁴.

Beauchamp'ın mahkûmiyeti hakkında Osmanlı Arşivi'nde daha fazla veriye ulaşılamamıştır. Muhtemelen 29 Nisan 1801'deki ödemeden sonra tayinat işlemi yapılmamıştır. Aynı yıl Mısır'da yenilgiyi kabul eden Fransızlar barış istemek zorunda kalmıştır. Gize'de Fransızlar ile müttefik Osmanlı ve İngiltere temsilcileri Mısır'ın boşaltılması için 27 Haziran 1801 tarihinde bir tahliye sözleşmesi imzalamıştır⁹⁵. Sözleşme gereği iki taraf elindeki esirleri serbest bırakmayı kabul etmiştir. Antlaşmanın uygulanmasıyla tüm esirler zamanla serbest bırakıldığına göre Rumelifeneri Kalesi'nde mahkûm olan Beauchamp ve yanındaki hizmetkârı da serbest bırakılmış olmalıdır.

9. Beauchamp Hakkında İngiltere Yetkililerini Bilgilendirme Çabası

Yakalanarak İstanbul'a gönderilen Beauchamp, Osmanlı yetkilileri tarafından sorgulanmış ve müttefik devletlerin elçileriyle yapılan müzakereden sonra tutuklanmıştır. Fransa Devleti'nin temsilcisi sayılarak Karadeniz Boğazı'nda bulunan Rumelifeneri Kalesi'nde hapsedilen bu casusun durumu İngiltere'de bulunan Osmanlı Devleti'nin

93 *BOA, C.HR.*, 103/5137, 23 Receb 1215 (10 Aralık 1800).

94 *BOA, C.HR.*, 29/1409, 1 Zilhicce 1215 (15 Nisan 1801).

95 Kâmil Çolak, "Mısır'ın Fransızlar...", s. 164-179.

elçisi İsmail Ferruh Efendi tarafından Bâbîâli'den sorulmuştur⁹⁶. Yapılan yazışmalarla Beauchamp'ın vaziyeti hakkında elçi bilgilendirilmiş, diplomatın Mısır'dan ayrılış serüveni izah edilmiştir. Londra elçisine hitaben yazılan tahriratta, Beauchamp'a Napolyon tarafından casus olarak görev verildiği belirtilmiştir. İskenderiye'de bir Osmanlı savaş gemisine bindirerek yolladığı casusun İngilizler tarafından yakalanarak İstanbul'a gönderildiği ve Boğaz'da bulunan Rumelifeneri Kalesi'ne hapsedildiği ifade edilmiştir⁹⁷.

Tahriratın içeriğinde açıklandığı üzere, o sırada Mısır'da bulunan İngiltere kumandanı Sidney Smith⁹⁸, kardeşi ve İstanbul Elçisi Spencer Smith'e gönderdiği bir yazısında, güya Beauchamp'ın şimdi Osmanlı donanması ile İskenderiye tarafında olan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın gemisinde olduğunu işittiğini haber vermiştir. Olay henüz dallanıp budaklanmamışken böyle bir şey işitmiş olan kumandan Sidney Smith, kendi devletine durumu bildirerek söz konusu casusun vaziyeti sebebiyle ortalığı karıştırmıştır. Söylentilerin Osmanlı Devleti'nin Fransa ile gizli irtibatı olduğu için Kaptan Paşa'nın Beauchamp'ı yanında götürdüğü hususunda şüphe uyandırma ihtimali vardır. Gerçekten de durumdan şüphelenmek gerektiğinden, bu haberin kesinlikle aslının olmadığı, Beauchamp'ın hâlâ Rumelifeneri Kalesi'nde mahpus olduğu elçiye söylenmiştir. Bu ifade yeterli gelmeyeceğinden göndereceği bir adamın Beauchamp'ın yanına götürülmesi için Boğaz nazırına emir verileceği Smith'e söylenmiştir. Elçi ise biraz araştırma yaparak Beauchamp'ın İstanbul civarında mahpus olduğunu tespit ettiğini belirtmiş; ayrıca reisülküttap tarafından böyle cevap verilmişken adam göndermeye gerek olmadığını bildirmiştir. Buna rağmen kumandan Smith'in bu konuyu kendi devleti tarafına yazması ihtimaline karşı, bu haberin asılsız ve yalandan ibaret olduğunun İngiltere'ye bildirilmesi için elçiye ricada bulunulmuştur. Bu esnada Descorches⁹⁹ adlı bir Fransız'ın Paris'ten İskenderiye tarafına gittiği haberi sebebiyle Smith'in böyle yazmış olabileceğini belirten elçi, kumandanın böyle sarahaten görüşünü açıkladığını, hakikat ortaya çıkmış olduğundan Beauchamp'ı görmek için adam göndermeye gerek olmadığını; ayrıca durumu devletine de yazacağını haber vermiştir¹⁰⁰.

96 Tersâne'de ambar emini olan İsmail Ferruh Efendi, 1796 Ekim'inde Londra elçisi olarak atanmıştır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmanî*, C.IV, İstanbul, Matbaa-i Amire, ty. s. 14; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.II, haz. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 521. Ferruh Efendi, Osmanlı Devleti'nin Londra'ya tayin ettiği ikamet elçilerinin ikincisidir. Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri...*, s. 234. İngiltere ve Avrupa'da Osmanlı çıkarlarını korumak ve diplomatik ilişkileri yürütmekle uğraşan Ferruh Efendi, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Grenville ile dostane ilişkiler kurmuştur. Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı...*, s. 35-41.

97 *BOA, HAT*, 257/14747, 6 Receb 1215 (23 Kasım 1800).

98 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, s. 41.

99 Fransız İhtilâli Hükümeti'nin ilk İstanbul elçisi (1793-1796) Marquis de Saint Croix. Bu şahıs 1798'de tekrar İstanbul'a elçi olarak atanmışsa da görevine başlayamamıştır. İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli...*, s. 347.

100 *BOA, HAT*, 257/14747, 6 Receb 1215 (23 Kasım 1800).

Mizacı gereği olayları abartmadaki özelliği bilinen kumandan Sidney Smith'in hiç lüzumu yokken dedikoduya sebep olduğu İngiltere'deki Osmanlı Elçisi İsmail Ferruh Efendi'ye bildirilmiştir. Londra'da böyle aslı astarı olmayan bir olayın duyulması gereksiz yere dedikoduya sebep olacağından İstanbul'da mahzurlu görülmüştür. Osmanlı Devleti, bu konuda İngiltere yetkililerini uyarması ve olayı teferruatıyla anlatması için Ferruh Efendi'ye ayrıntılı bir yazı göndermiştir. Özellikle İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Grenville'e¹⁰¹ olayı etrafıyla izah etmesi tembih edilmiştir. Durumun açıkça ifade edildiği, büyükelçi ile önceki elçinin olayı araştırdıkları ve aslının olmadığını onayladıkları, Beauchamp'ın hâlâ hapiste olduğunu kabul ettikleri bilgisi verilen Londra elçisinin mevzuu bu şekilde gerekli mahfillerde izah ederek şüpheleri gidermesi istenmiştir¹⁰².

Osmanlı Devleti, hapiste tuttuğu bir casusla ilgili dedikodular dolayısıyla İngiltere Hükûmeti'nin dostluğunu kaybetmek istememiştir. Fransızların Mısır'da yenildiği bir esnada Osmanlı-İngiltere ittifakının devamına önem verildiğini kanıtlamak isteyen Bâbîâlî, bu konuda İngiltere Hükûmeti'ni ikna etmesi için Londra'daki elçisini uyarmıştır.

Sonuç

1789 İhtilâli'nden sonra Avrupa devletleriyle savaşıyan Fransa, İngiltere'ye zarar vermek iddiasıyla; ancak gerçekte sömürgecilik amacıyla Akdeniz'in doğusunda ekonomik ve stratejik öneme sahip olan Mısır'ı işgal etmiştir. Bunun farkında olan İngiltere'nin Amiral Nelson komutasındaki filosu Tulon'dan hareket eden Fransa donanmasının peşindeydi. İskenderiye'yi alarak Kahire üzerine hücum eden Bonapart, donanmasının büyük gemilerini Ebukır Limanı'na göndermiştir. Burada İngiltere filosunun hücumuna uğrayan Fransız donanmasının imha olması Bonapart'ın Paris ile olan irtibatını koparmıştır. Mısır'da âdeta mahsur kalan Fransız komutan, bu sırada Osmanlı Devleti'nin savaş ilanına mahal vermeden aldığı toprakları Fransa'ya kazandırma ve ülkesine dönerek siyasi emellerinin peşine düşmüştür. Bir yandan Bâbîâlî ile bir irtibat kanalı kurmaya çalışırken diğer yandan Suriye üzerine bir saldırı planı yapmıştır.

Henüz Paris'te Mısır'ın işgalini tasarlarken fikir birliği içinde olduğu Talleyrand ile İstanbul'a büyükelçi olarak gitmesi hususunda anlaşan Bonapart, bu tecrübeli diplomatın Osmanlı Devleti'nin savaş ilanını önleyebileceğini düşünüyordu. Ebukır baskınından sonra Paris'ten ve Osmanlı başkentinden haber alamayan Bonapart, çare olarak gizli yollarla güvendiği bir adamını İstanbul'a göndermeye karar vermiştir.

101 Lord Grenville dönemin İngiltere dışişleri bakanıdır. Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı...*, s. 36.

102 *BOA, HAT*, 257/14747, 6 Receb 1215 (23 Kasım 1800).

Napolyon'un İstanbul'a gizli vazifeye yollayacağı kişi bu sırada Mısır'da kurduğu bilim heyetinde çalışan Pierre Joseph de Beauchamp'tı. Din adamı ve astronom olarak yetişen Beauchamp, diplomat olarak uzun süre Suriye, Anadolu, İstanbul, Mezopotamya ve İran'da bulunmuş, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nun stratejik bir noktasında olan Maskat konsolosluluğu yapmış, Osmanlılar ve İslamiyet hakkında derin bilgisi olan bir devlet adamıydı.

Bonapart, temsilci olarak seçtiği Beauchamp'ın İstanbul'a ne şekilde gideceğini bizzat kendisi planlamış, yolculuğun güvenle gerçekleşmesi için gereken önlemleri alması için Marmont'u görevlendirmiştir. Napolyon, adamının casus gibi bir Müslüman kılığında ve bir Osmanlı gemisiyle yolculuk yapmasını planlamıştır.

Napolyon'un Beauchamp'ı gizlice İstanbul'a yollama planları yaptığı sırada İskenderiye Limanı'nda mahsur bulunan Donanma-yı Hümâyun gemilerinden Riyâle-i Hümâyun kalyonunun kaptanı İdris Bey, limandan ayrılmak için izin talebinde bulunmuştu. Marmont, İdris Kaptan'ı ölümle tehdit ederek bir Fransız'ı Kıbrıs üzerinden İstanbul'a götürmeye razı olmak zorunda bırakmıştır.

Osmanlı gemisiyle yola çıkan Beauchamp'a göreviyle ilgili bir talimat, İstanbul'da bulunduğu sanılan Talleyrand ve sadrazama hitaben yazılmış iki mektup verilmiştir. Bu yazılarda barış isteğini tekrarlayan Bonapart, Osmanlı yöneticilerini tehdit ederek korkutmaya çalışmıştır. Napolyon'un Beauchamp'a verdiği talimat, onun sadece barış müzakereleri yapmak üzere gönderilen bir temsilci olmadığını, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış problemleriyle ilgili bilgi toplayarak casusluk faaliyetlerinde bulunan bir ajan olduğunu göstermektedir. Kıbrıs, Suriye ve İstanbul'da tutuklanmış olan Fransızlar, Pasbanoğlu İsyanı, Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı'yı parçalama planları, savaşla ilgili gelişen olaylar ve İstanbul'da yabancı neşriyatta yazılanların toplanması gibi faaliyetler bu şahsın casus olarak gönderildiğini göstermektedir.

Bir casusun Riyâle kalyonu ile limandan çıkarılacağı bilgisine sahip olan ve İskenderiye'yi abluka altında tutan İngiltere savaş gemileri Beacuhamp'ı ele geçirmişler, üzerindeki belgelerle birlikte esir olarak İstanbul'a yollamışlardır.

Fransız diplomatı gemisine alan İdris Kaptan, İstanbul'a geldiğinde III. Selim'in fermanı ile sorgulanmıştır. Sorgusunda casusu ne suretle gemisine almak zorunda bırakıldığını, İngilizler tarafından durdurulması ve casusun alınmasını teferruatıyla anlatmıştır. Yakalanan casus, bir İngiliz gemisinin refakatinde Riyâle kalyonuyla İstanbul'a doğru yola çıkarılmıştır. Arızalı olan Osmanlı gemisini Kıbrıs'ta bırakan İngiliz kaptan, casusu Rodos'a götürerek mutasarrıfa teslim etmiştir.

Casusun teslimi Osmanlı, Rusya ve İngiltere devletleri arasında diplomatik tartışmaların konusu olmuştur. Kendi menfaatlerini savunan İngiltere ve Rusya elçileri, casusluk yapan bu şahsın idamından yana görüş beyan etmişlerdir. Osmanlı Devleti ise savaşın sonunda yapılacak barış görüşmelerinde işe yarayacağı düşüncesiyle üzerinde Napolyon'un verdiği resmî evrak bulunan Beauchamp'ın diplomatik temsilci olarak kabul edilmesi ve tutuklanması yönünde karar vermiştir. Eskiden beri savaş hâlinde bulunduğu ülkelerin diplomatlarını hapse koyma teamülü bulunan Osmanlı Devleti, Beauchamp'ı Rumelifeneri Kalesi'nde hapsedmiştir.

Hapse konulan Beauchamp'a iyi muamele yapılmış, mahkumiyeti sırasında kendisine ve yanında bulunan bir hizmetkârına günlük iki kuruş tayinat verilmiştir. Hapiste bulunduğu süre zarfında, İngiltere'nin Akdeniz'deki filosunun komutanı, bu şahsın gerçekte mahpus tutulmadığı, kaptan-ı deryanın gemisinde bulunduğu şeklinde yalan haber içeren bir mektubu İngiltere'nin İstanbul'daki elçisine göndermiş ve diplomatik gerginliğe sebep olmuştur. Bâbîâlî, İstanbul'daki İngiltere elçisini casusun Rumelifeneri Kalesi'nde tutuklu olduğuna ikna ettiği gibi Londra'daki Osmanlı elçisine yazılar göndererek olayın İngiltere yetkililerine izah edilmesini istemiştir. Mısır'ın Fransa tarafından işgali nedeniyle Osmanlı Devleti ittifak yaptığı İngiltere ve Rusya ile dostluğunu devam ettirmek istediğinden, hasım durumundaki Fransa ile gizlice anlaşığı şüphesini gidermek istemiştir.

Netice olarak Fransa'nın yenilgiyi kabul ederek Mısır'dan çekilme mukavelesini imzaladığı Ağustos 1801'e kadar mahpus kalan Beauchamp, karşılıklı esirlerin salıverilmesiyle serbest kalmıştır. Ülkesine gidiş yolundayken yeni görev emrini almıştır. Lizbon'daki görevine gidebilmek için mola verdiği Nice'de vefat etmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları¹⁰³

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

2. Araştırma ve Kaynak Eserler

- Abdurrahman b. Hasan el-Ceberti: *Mazharu't-Takdîs bi-Hurûci Tâifei Fransis*, müt. Mustafa Behcet Efendi, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No. T2452.
- Ahmed Cevdet Paşa: *Tarih-i Cevdet*, C.VI-VII, Tertib-i Cedid, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniyye, 1309.
- Akbayar, Nuri: *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Altundağ, Şinasi: *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı-Mısır Meselesi, 1831-1841*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Bostan, İdris: “Riyâle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.XXXV, İstanbul, 2006, s. 141-142.
- Çolak, Kâmil: “Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)”, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, C.X, S.2, 2008, s. 141-183.
- Danişmend, İsmail Hami: *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.IV, İstanbul, Türkiye Yayınları, 1961.
- Demir, Yaşar: “XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon'un Mısır'ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum-Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.III, S.5, Yaz 2013, s. 130-146.
- Driault, Édouard: *Napoléon'un Şark Siyaseti: Selim-i Sâlis, Napoléon, Sébastiani ve Gardane*, ter. Köprülüzâde M. Fuad, çev. Selma Günaydın, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.
- Erkutun, Mehmet İlkin: *Ziyânâme (Sadrazan Yusuf Ziya Paşa ve Fransızların İşgali Üzerine Yapılan Osmanlı Devleti'nin Mısır Seferi 1798-1802) Tahlil ve Tenkitli Metin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Espitalier, Albert: “La Mission de Beauchamp a Constantinople en 1799”, *Revue d'Histoire Diplomatique*, Paris, Société d'Histoire Diplomatique, 1911, s. 591-606.
- Gillispie, Charles Coulston: “Scientific Aspects of the French Egyptian Expedition 1798-1801”, *Proceedings of the American Philosophical Society*, C.CXXXIII, S.4, Aralık 1989, s. 447-474.

103 Kullanılan belgelerin künnyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

- Halil Nuri Bey: *Tarih-i Nuri Bey*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, TY 5996.
- Herbette, Maurice: *Fransa'da İlk Daimî Türk Elçisi "Moralî Esseyit Ali Efendi" (1797-1802)*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, Pera Yayınları, 1997.
- İçaçan, Hande Meliha: *Mustafa Behcet Efendi ve "Târîh-i Mısır" Adlı Tercümesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Karaer, Nihat: "Fransa'da İlk İkamet Elçiliğinin Kurulması Çalışmaları ve ilk İkamet Elçimiz Seyyid Ali Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1797–1802) Sürecinde Osmanlı-Fransız Diploması İlişkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.31, S.51, Mayıs 2012, s. 63-92.
- Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.
- Kuran,ERCÜMEND: *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1988.
- Mehmed Süreyya: *Sicill-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmanî*, C.III-IV, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1311.
- Mehmed Süreyya: *Sicill-i Osmanî*, C.I-II, haz. Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Osmanlı Belgelerinde Mısır*, İstanbul, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012.
- Özkaya, Yücel: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Pitcher, Donald Edgar: *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Schmid, Rudolf: "Reviw-André Michaux (1746–1802) in Persia (1782–85)", *Taxon*, C.LXIV, S.4, Ağustos 2015, s. 871–877.
- Soysal, İsmail: *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Süslü, Azmi: "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807", *Belleten*, C.CXLVII, S.185, Ocak 1983, s. 259-279.
- Tekindağ, Şehabeddin: "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Bonaparte'ın Akka Muhasarası", *Tarih Dergisi*, C.XV, S.20, 1965, s. 1-20.
- Terrage, E. de Villiers du: *Journal and Souvenirs on the Egyptian Expedition*, on ordered by Baron Marc de Villiers du Terrage, Paris, Librairie Plon, 1899.
- Uçarol, Rıfat: *Siyasi Tarih*, İstanbul, Der Yayınları, 2015.

- Unat, Faik Reşit: *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, C.IV/I, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Vak'anüvis Halil Nuri Bey: *Nürî Tarihi*, haz. Seydi Vakkas Toprak, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Yılmaz, Özgür: "Fransız Belgelerine Göre 19. Yüzyılın Başlarında Güney Karadeniz Limanları", *Mavi Atlas*, C.VII, S.1, Bahar 2019, s. 111-142.

3. Elektronik Kaynaklar

- Duran, Sadun: "Pierre Joseph de Beauchamp", *Gazete Ereğli*, 12 Haziran 2019 (Çevrimiçi), <http://www.gazeteregli.com/eregli-haber/gazete-eregli/?id=4717>, 9 Nisan 2021.
- Jensen, Nathan D.: "Marshal Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont", *frenchempire.net*, 14 Ocak 2022 (Çevrimiçi), <https://www.frenchempire.net/biographies/marmont/>, 14 Ocak 2022.
- "Jean-Baptiste Miroudot du Bourg", *Wikipedia*, 10 Mayıs 2021 (Çevrimiçi), https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Miroudot_du_Bourg, 10 Mayıs 2021.
- "Joseph de Beauchamp (1752-1801)", *BnF Data*, Mayıs 2021 (Çevrimiçi), https://data.bnf.fr/fr/15289670/joseph_de_beauchamp/, 11.05.2021.
- "Marmont, Auguste Frédéric-Louis Viesse de", *Napoleon.net*, 14 Ocak 2022 (Çevrimiçi), <https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/biographies/marmont-auguste-frederic-louis-viesse-de/>, 14 Ocak 2022.
- "Pierre Joseph de Beauchamp", *amp.en.google-info.cn*, 11 Mayıs 2021 (Çevrimiçi), <https://amp.en.google-info.cn/53840670/1/pierre-joseph-de-beauchamp.html>, 11 Mayıs 2021.
- "Pierre Joseph de Beauchamp", *Wikipedia*, 10 Mayıs 2021 (Çevrimiçi), https://en.wikipedia.org/wiki/Pierre-Joseph_de_Beauchamp, 10 Mayıs 2021.
- "Rear-Admiral Sir Benjamin Hallowell Carew (1760-1834)", *Royal Museums Greenwich*, 14 Ocak 2022 (Çevrimiçi), <https://collections.rmg.co.uk/collections/objects/14073.html>, 14 Ocak 2022.